

HERBESTEMMING BEGIJNHOF SITE HASSELT
OPEN OPROEP 34 | 2017 4 JUNI 2018

'De dikke muren, die langs drie kanten het begijnhof omsluiten, zijn doorsapt van vocht, afgekalkt, gebarsten en gescheurd, het mos groeit er dik op, gras tiert tussen de voegen, klimop en wilde wingerd houden er zich aan vastgezogen, en hier en daar hangen die muren, moe van 't staan, voorover, met het dreigement helemaal neer te ploffen. Als de herfst met goud en bloed de gewassen der aarde aanraakt, de wilde wingerd in vlam zet en de verschillende klankkleuren doet uitslaan, dan zijn die muren het waard, om er gaan naar te zien en ernevens te wandelen, dikwijls overendweer.'

Felix Timmermans, Schoon Lier, 1925

INLEIDING	3
1 HET BEGIJNHOF EN DE STAD	4
Markante gebouwen	
Tuinen en pleinen	
Commerciële ruimtes	
Circulatie	
Universitaire gebouwen	
Projecten Nieuwe Demer	
2 ONTWERP: DRIE SCHAALNIVEAUS	7
2.1 Herbestemming van de gebouwen	8
De campus van het Begijnhof	
Basisconcept Begijnhofwoningen	
Plattegronden en doorsneden	
Interieur en materialen	
2.2 De tuin en de ruïne	19
Concept stadstuin	
Tuinelementen	
Tuinopbouw	
Plattegrond	
Plantenlijst	
2.3 De betekenis van de Nieuwe Demer	25
3 OVERIGE NOTA'S	26
Globale aanpak van duurzaamheid	
Stabiliteit	
Technieken	
Raming en opgave van de studiokosten	
Kostenbeheersing	
Voorstel voor het realisatieproces	
Planning en timing van de studieopdracht	

INLEIDING

M. Gilbert, Interieur met begijnen aan de huisvlijt
(Begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen te Gent)

Een schilderij van vermoedelijk dezelfde periode als de transformatie van het Begijnhof te Hasselt tot provinciale bibliotheek verbeeldt op een enigszins geïdealiseerde manier de oorspronkelijke sfeer. Het toont een atelier ruimte in het begijnhof te Gent. Een raam staat open en zonlicht valt binnen. De begijnen verrichten handenarbeid op een geordende maar informele manier. De romantische blik toont de harmonie van het collectieve leven.

Noordelijke vleugel Begijnhof, Inventaris van het
Cultuurbezit van België, 1975

Begijnhoven zijn intrigerende plekken in de Vlaamse stad. Ontstaan in de twaalfde en dertiende eeuw zijn ze belangrijke getuigen van religieus erfgoed in onze contreien. De begijnhoven die werden gebouwd binnen de stadsmuren (na het Concilie van Trente in de 16de eeuw) vormden werelden op zich. Ze laten zich vandaag lezen als stedelijke oases, hun tuin als voor het publiek toegankelijke groene ruimte, ommuurd en met het karakter van een verborgen plek, een informele *hortus conclusus*. De uniforme of homogene variatie van hun architectuur maakt ze geschikt voor diverse bestemmingen. Als ruimtelijke figuren vouwen ze zich probleemloos in de plooien van hun context. Hun in- en aanpasbaarheid vormen dan ook een blijvende leerschool voor architecten en stedenbouwkundigen vandaag.

Achter hun tuilmuren verschuilde zich een 'semi-monastieke' cultuur die als katholieke gemeenschap het dichtst stond bij het stedelijke of wereldlijke leven van toen. Een nabijheid die naast een typologisch-ruimtelijke manier ook tot uitdrukking kwam in de regels van de gemeenschap. De begijnen legden slechts tijdelijke geloften af en mochten bij intrede hun bezittingen behouden. De religieuze beleving en bijzondere mystiek die de beweging rijk is, werden in de 14de eeuw soms beschouwd als dissident en spreken vandaag nog steeds tot de verbeelding. Diverse hedendaagse onderzoekers speculeren naar de ware toedracht achter de woonvorm. Niet zozeer door de piëteit van de bewoners in vraag te stellen, maar eerder door de complementariteit op maatschappelijk niveau. Meisjes, ongehuwde dames en weduwen konden om wat voor redenen dan ook voor onbepaalde tijd intreden in een relatief flexibele orde met een autarkische kwaliteit. Het begijnhof bood hen een stabiele werkplaats en thuis dat tegelijk nog tijd en ruimte gaf voor reflectie in hun leven. In diverse opzichten vormde het een alternatieve en beschutte leefgemeenschap van zelfstandige vrouwen, soms benoemd als feministen *avant la lettre*. Het is de positieve keerzijde van het kleinrende portret of de spot die vaak gedreven werd met de begin als een kleine, introverte en overdreven vrome vrouw.

Het huidige Begijnhof te Hasselt is een relatief laat gebouwde structuur in vergelijking met andere begijnhoven in Vlaanderen. Het is ook reeds talloze keren herbestemd. Het huidige beeld wordt bepaald door de hoogstammige bomen, de leegte van de kerkruïne in het centrum, de verbouwing van de woningen tot provinciale bibliotheek na WOII, de gevels van het jenevermuseum en het recente gebouw uit 1958. De diverse ingrepen in woningen en tuin doorheen de tijd maakten het Begijnhof esthetisch gaver, meer open en sfeervol. (Dit kunnen we afleiden uit een vergelijking met oudere foto's.) De historiserende benadering bracht een verleden terug dat nooit helemaal heeft bestaan, terwijl de nieuwe bestemming sterk afweek van de oorspronkelijke. Het gebouw van 1958 staat hier tegenover met een compromisloze uitstraling die enigszins ingaat tegen deze romantiserende blik. Het kunstencentrum Z33 heeft het geheel betreden in 2002 met een pragmatische houding: de verschillende ruimtes worden gebruikt als kantoorruimte, tentoonstellingsruimte en bergingen. De verbouwing van na WOII en het in wezen

oneigenlijk gebruik werd grotendeels behouden en wordt in functie van tentoonstellingen tijdelijk aangepast aan de noden van het moment. Met zijn uitbreiding aan en volledige verhuizing naar de overkant van de voormalige Nieuwe Demer wordt een nieuw tijdperk ingeluid.

De huidige herbestemming van de Begijnhofwoningen tot faculteitsgebouw kan niet voorbijgaan aan de relatief recente ingrepen na WOII en ligt in functioneel opzicht zelfs meer in het verlengde hiervan. Het geheel terug 'in ere herstellen' lijkt naast de praktische en inhoudelijke vragen die het oproept ook ongepast in de huidige context. We nemen het potentieel van de huidige toestand, inclusief het recente verleden daarom als uitgangspunt voor onderhavig ontwerpvoorstel. Daarbij laten we ons wel inspireren door het immateriële erfgoed van de begijnen en de geest van de plek die, hoewel soms moeilijk te duiden, toch nog onmiskenbaar en voelbaar aanwezig is. We zoeken naar een herijking van de verschillende lagen die de site rijk is, om die met minimale middelen recht te laten doen aan de nieuwe bestemming en de ambitie voor een nieuwe stadstuin.

Onderhavig document is de weergave van een ontwerpend onderzoek en pretendeert geen sluitend voorstel te zijn. We schuiven hierbij een visie naar voor die, gezien de complexiteit van de opdracht, nog verschillende vormen van uitwerking toelaat en overleg met de betrokkenen nodig heeft. Het doel is te komen tot een gedragen en flexibel plan dat deze unieke plek kan versterken voor zowel stad, provincie als universiteit.

1 HET BEGIJNHOF EN DE STAD

Primitief kadaster Limburg Hasselt 1840-43

Het Begijnhof van Hasselt is gelegen in het noordoostelijk deel van het historische centrum. Het is deel van het bouwblok begrensd door de Zuivelmarkt, de Bonnefantenstraat, de Witte Nonnenstraat en de Badderijstraat. Het bevindt zich aan de zuidkant van de voormalige Nieuwe Demer die het bouwblok doorsneed. Het is in fazen gebouwd tijdens de 18de eeuw (na eerst op enkele andere locaties gelegen te hebben) en is een voorbeeld van de pleintypologie met de kerk in het midden. Ze wordt begrensd door de woningen die volgens oplopend huisnummer gebouwd zijn bovenop de oorspronkelijke tuinmuur die het geheel afschermde van de straat, het latere, monumentale poortgebouw aan de zijde van het centrum en het traject van de voormalige Nieuwe Demer. De grootse kerk is als laatste gebouwd – postkaarten uit de eerste helft van de 20ste eeuw tonen een mastodont die van buiten de stadswallen reeds zichtbaar geweest moet zijn. Het dwingende volume verankerde het Begijnhof op een visuele manier in de stad.

De kerk is vandaag herleid tot ruïne. De potentiële rol van het Begijnhof in de stad wordt met de plannen tot herbestemming opnieuw bekeken. In een eerste analytisch hoofdstuk bevragen we de ruimtelijke ambitie van het Begijnhof in relatie tot de historische stad en de directe omgeving. Aan de hand van schematische situatieplannen van het centrum onderzoeken we beknopt de mogelijkheden met betrekking tot een aantal aspecten, (zonder hier exhaustief te willen zijn). Het doel van dit vooronderzoek is om de hedendaagse stedelijke context voor dit cruciale project te kunnen situeren alvorens uitspraken te doen over het ontwerp. We verfijnen allereerst de vraag/vragen welke rol het (vernieuwde) Begijnhof kan spelen in Hasselt in de toekomst, alvorens hierop antwoorden te formuleren.

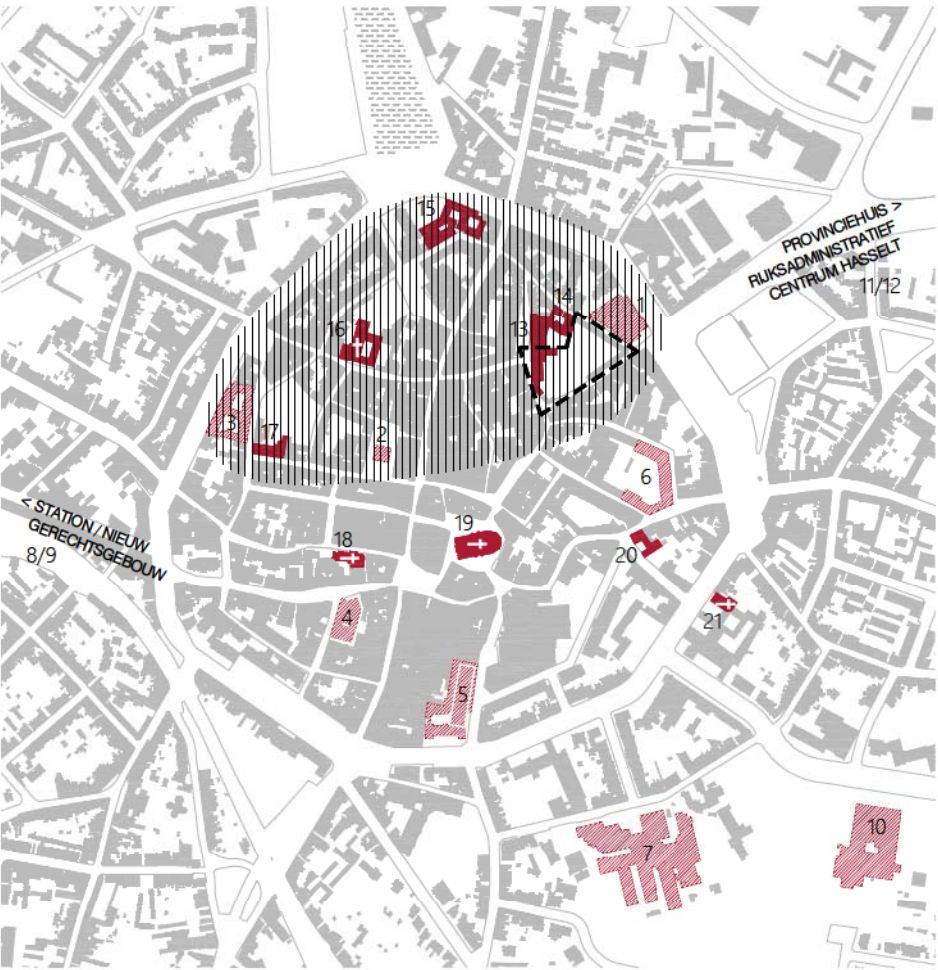

Postkaart met zicht op het Begijnhof en de kerk, ca. 1920

Het historische centrum van Hasselt vandaag

Markante gebouwen

- Publieke diensten

 - 1 Provinciale Bibliotheek
 - 2 Oud Stadhuis
 - 3 Politie
 - 4 Voormalig gebouw RVA (oud Gerecht)
 - 5 Nieuwe Stadskantoor
 - 6 Regie der Gebouwen
 - 7 Jessa Ziekenhuis
 - 8 Treinstation
 - 9 Nieuw Gerechtsgebouw
 - 10 Cultuurcentrum
 - 11 Provinciehuis
 - 12 Rijksadministratief Centrum Hasselt
- Musea en erfgoed

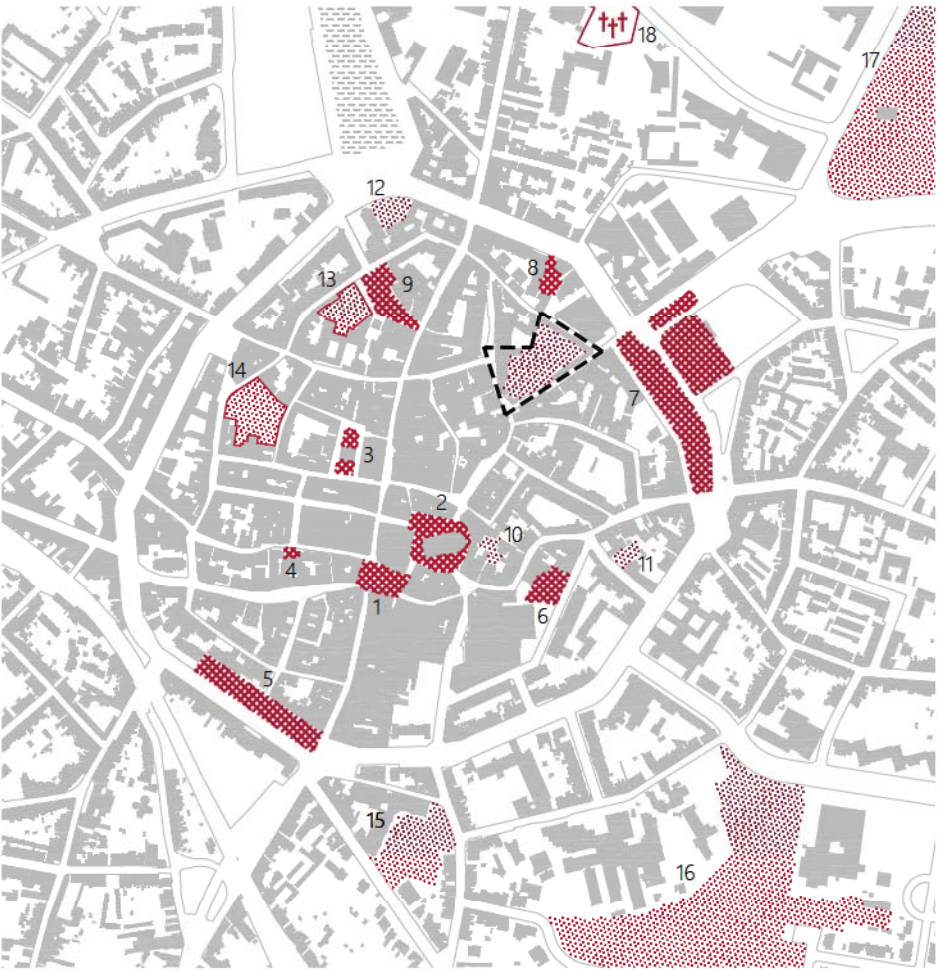
 - 13 Kunstencentrum Z33
 - 14 Jenevermuseum
 - 15 Modemuseum
 - 16 Minderbroedersklooster en –kerk
 - 17 CIAP Kunstverein (vereniging voor actuele kunst)
 - 18 Virga Jessebasiliek
 - 19 Sint-Quintinskathedraal en Beiaardtoren
 - 20 Stadsmus (stadsmuseum)
 - 21 Kapel Clarenhof

We brengen de markante gebouwen verspreid over de stad in kaart. Naast enkele publieke functies betreft het musea en bouwkundig erfgoed met inh. kerken en kloosters.

De universiteit beschouwt zichzelf als een ‘open huis’ in dialoog met de stedeling en bezoekers van verderaf. Het wil een maatschappelijke rol spelen. Dat maakt het toekomstige faculteitsgebouw in het Begijnhof ook tot een publiek en toegankelijk gebouw. Onderdelen in het programma van eisen zoals het stadslabo maken dit expliciet. Hierbij is het een aandachtspunt het evenwicht te bewaren met de rust van het Begijnhof en de universiteitsactiviteiten in de mate van het mogelijke te begrenzen.

In het noordelijke deel van het historische centrum bevinden zich enkele belangrijke musea die samen een ‘museumkwartier’ vertegenwoordigen. De Faculteit voor Architectuur en Kunst geeft het Begijnhof een culturele ambitie die thuis hoort in dit deel van de stad. Het (bovenregionale) Kunstencentrum Z33 die een tweede inkom op het Begijnhof heeft, het Jenevermuseum en de Provinciale Bibliotheek (die ook wisselende exposities huisvest) vormen natuurlijke partners.

Tuinen en pleinen

- Pleinen

 - 1 Grote Markt
 - 2 Fruitmarkt
 - 3 Groenplein
 - 4 Voorplein Virga Jesse
 - 5 Leopoldplein
 - 6 Capucienenplein
 - 7 Kolonel Dusartplein
 - 8 Jeneverplein
 - 9 Molenpoortplein
- Tuinen

 - 10 Kadettesteegje
 - 11 Stadsmuseumtuin
 - 12 Gasthuistuin
 - 13 Kloostertuin Minderbroeders
 - 14 Tuin van de Gouverneur
 - 15 Villerspark
 - 16 Stadspark Hasselt
 - 17 Kapermolenpark
 - 18 Kerkhof

We inventariseren de stedelijke open ruimte in en rond het historische centrum van Hasselt. De stad heeft verschillende pleinen en tuinen die variëren in schaal. De grotere tuinen zijn echter vaak ommuurd en niet toegankelijk voor het publiek (met als grootste voorbeeld de tuin van de Gouverneur).

Het Begijnhof vormt de grootste publiek toegankelijke tuin. Zijn potentieel vanuit stedelijk opzicht is dan ook zeer groot. Door zijn beperkte oppervlakte (ca. 52 are, excl. tuin Z33) en besloten karakter blijft het echter ook een intimistische plek. De opgave om deze om te vormen tot volwaardige stadstuin zonder deze oorspronkelijke kwaliteiten te niet te doen is bijzonder.

Commerciële ruimtes

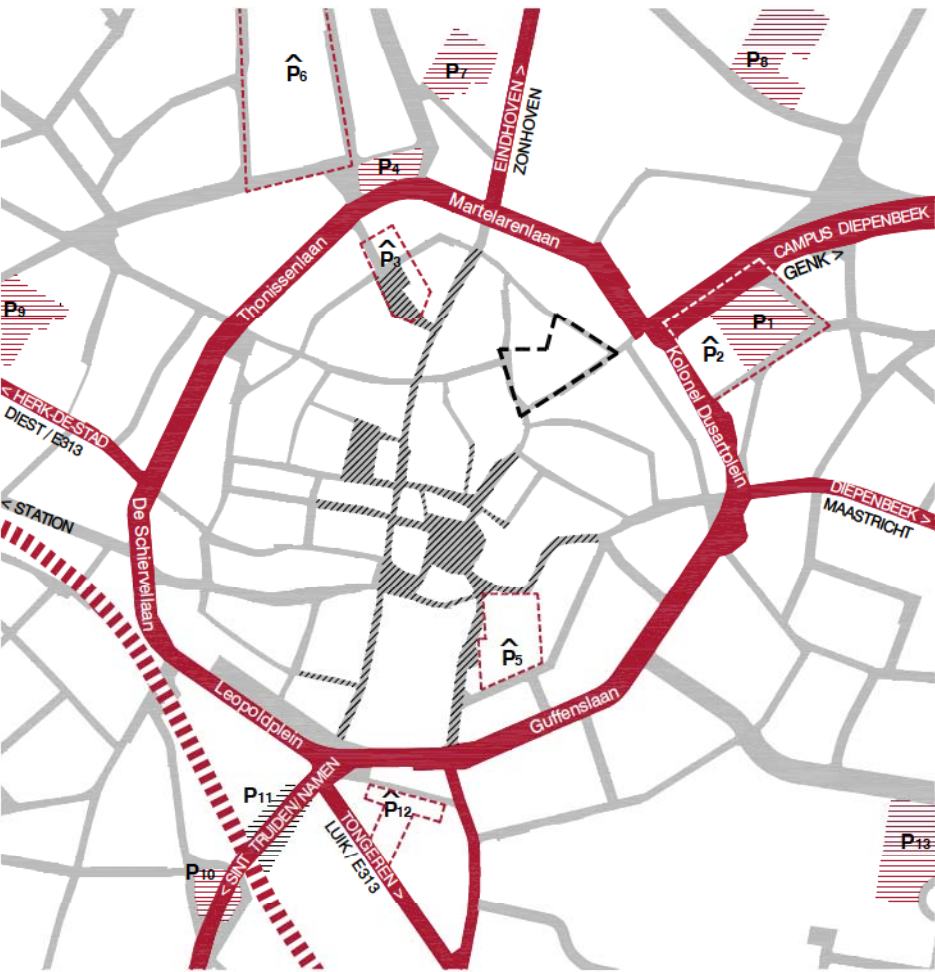
- Horeca

Winkels
- 1 Demerstraat (voornaamste winkelstraat)
 - 2 Minderbroeder- en Paardsdemerstraat
 - 3 Zuivelmarkt (horeca)
 - 4 Aldestraat en Kapelstraat
 - 5 Maastrichterstraat (met shoppingcenter Twee Torens)

Het Begijnhof ligt aan de rand van het historische centrum. De meeste commerciële activiteiten bevinden zich ten zuidwesten ervan, maar op wandelafstand. Het Begijnhof raakt wel aan de sterk vertegenwoordigde horeca op de Zuivelmarkt. Dit maakt de plek compatibel met deze activiteiten. Even weg van de winkeldruk vinden winkelgangers een rustig moment in het Begijnhof. Of omgekeerd bieden voldoende restaurants of cafés de studenten of docenten mogelijkheden voor een maaltijd of pauzemoment.

Dit informeert ook het programma van eisen in die zin dat een verbruikszaal of kantine niet noodzakelijk lijkt, (dit ook omdat in de Faculteit Rechten / Oude Gevangenis wel een studentenkantine is opgenomen).

Circulatie

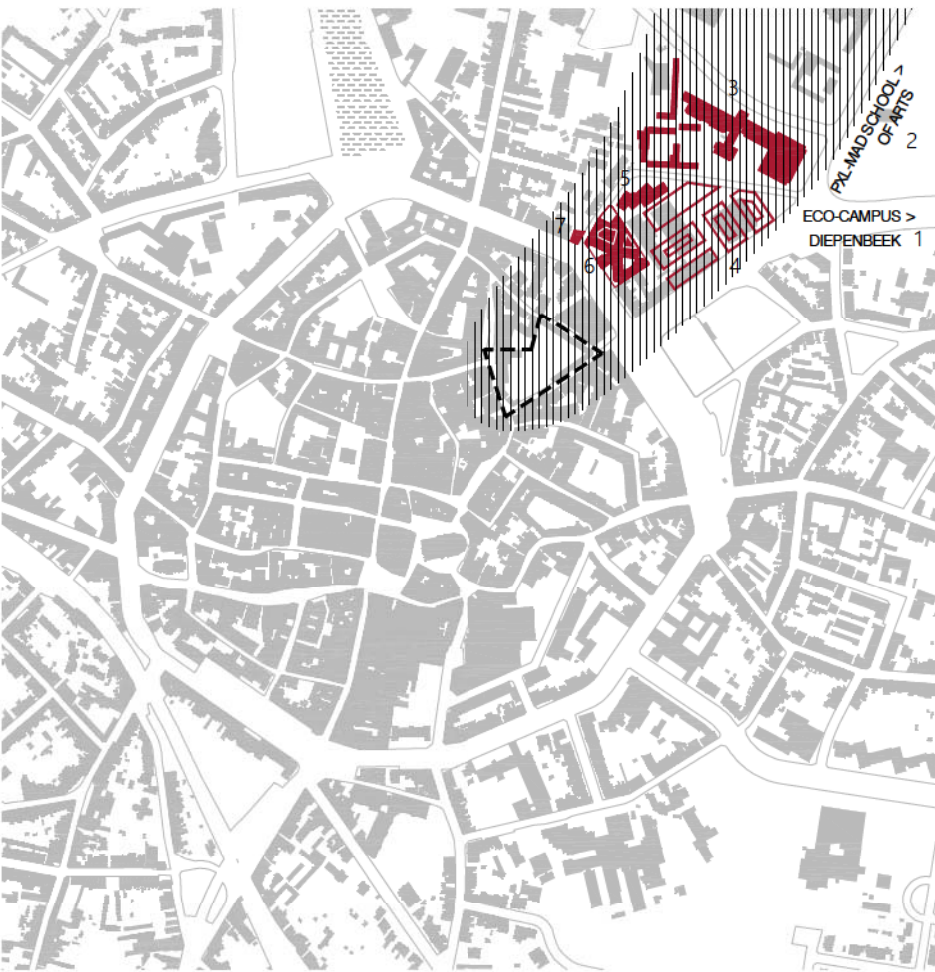

- P1 Dusart: 160pp
- P2 Dusart (ondergronds): 800pp
- P3 Molenpoort (ondergronds): 420pp
- P4 Kolenkaai: 100pp
- P5 Twee Toren (ondergronds): 500pp
- P6 Blauwe Boulevard (ondergronds): 2000pp
- P7 Mouttoren: 200pp
- P8 Vilderstraat: 200pp
- P9 Astrid: 300pp station hier niet tonen, vervalt
- P10 Truierbrug-Zuid: 150pp
- P11 Truierbrug-Noord: 70pp
- P12 Luikerpoort (ondergronds): 250pp
- P13 CCH: 320pp

We onderzoeken de bereikbaarheid van het Begijnhof. Het treinstation bevindt zich aan de (tegenovergestelde) westkant van het centrum. De wandeltijd tussen beide doorheen het centrum bedraagt echter slechts 15 à 20 min. Daarnaast is er ook een busverbinding naar het Dusartplein die er 10 min. over doet, (en die doorloopt tot in de campus te Diepenbeek). (De grijze arcering toont de verkeersvrije straten in het centrum.)

Het Begijnhof ligt in de nabijheid van de Groene Boulevard (kleine ring of R70) rond Hasselt. Talloze overdekte en niet-overdekte parkings in de buurt maken het niet noodzakelijk extra parkeerplaatsen te voorzien voor het Begijnhof. Diverse fietspaden in en rond het centrum maken ook deze verbinding mogelijk. Er dient wel meer dan één toegang voorzien te worden om passage mogelijk te maken. Er wordt vanuit de stad gewerkt aan een fietsactieplan. (Voor enkele voorstellen ter optimalisatie van de fietsverbinding met campus Diepenbeek verwijzen we naar punt 2.3 in deze bundel.)

Universitaire gebouwen

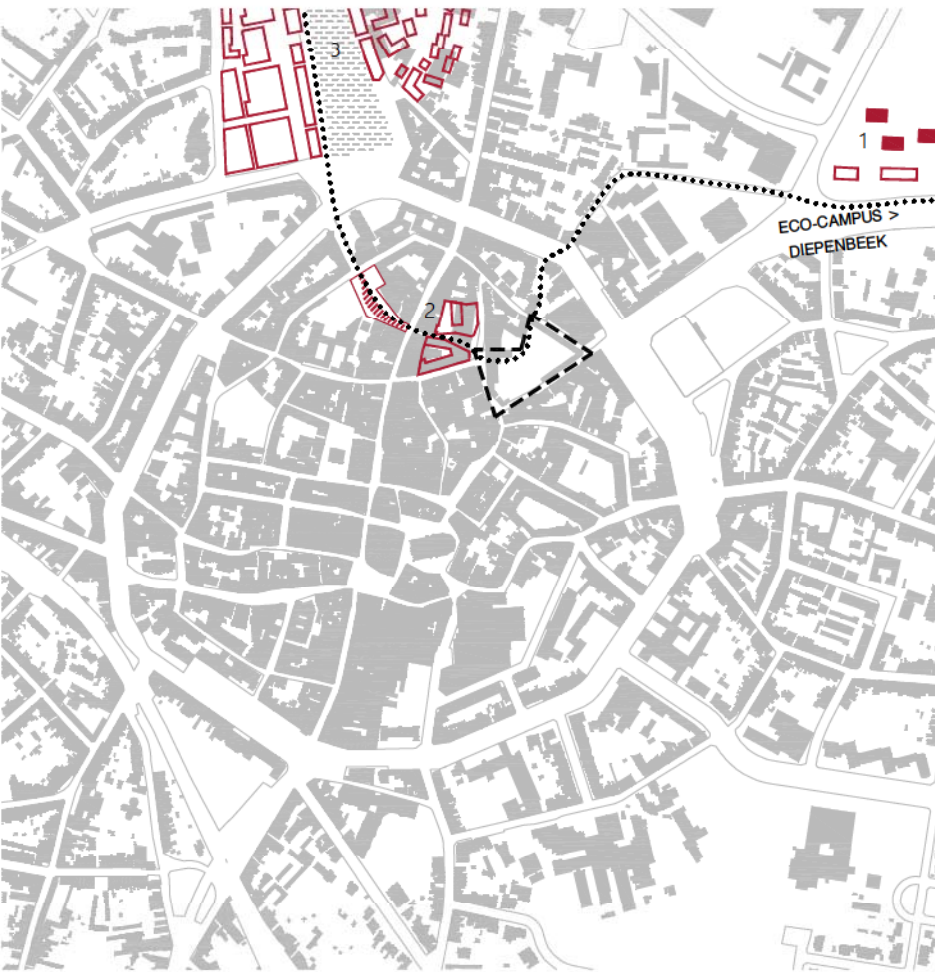

- 1 Campus Diepenbeek UH
- 2 PXL-MAD School of Arts (onderzoek ism. de Faculteit voor Architectuur en Kunst UH)
- 3 Diverse gebouwen van de Hogeschool PXL
- 4 De campus van de toekomstige Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen UH
- 5 Administratief gebouw UH
- 6 Faculteit Rechten UH (Oude Gevangenis)
- 7 Rectoraatsgebouw UH

Het Begijnhof kan beschouwd worden als de volgende stap in de toenadering van de universiteit tot het centrum van Hasselt aan de zijde van de verderaf liggende campus Diepenbeek. (Dit volgens het zogenaamde tweecampusmodel.)

De campus voor de Hogeschool PXL met onder meer de MAD-Faculty (die samenwerkt met de faculteit voor Architectuur en Kunst) ligt ten noordoosten van het historische centrum. De herbestemming van de Oude Gevangenis tot Faculteit Rechten werd in 2011 gerealiseerd door noAarchitecten. De 'Stadscampus' van de UH zal in de zone tussen beide uitbreiden in 2019-2020 met de Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen naar een ontwerp van architecten Kempe-Thill. De nieuwe Faculteit voor Architectuur en Kunst in het Begijnhof sluit hier op aan.

Projecten Nieuwe Demer

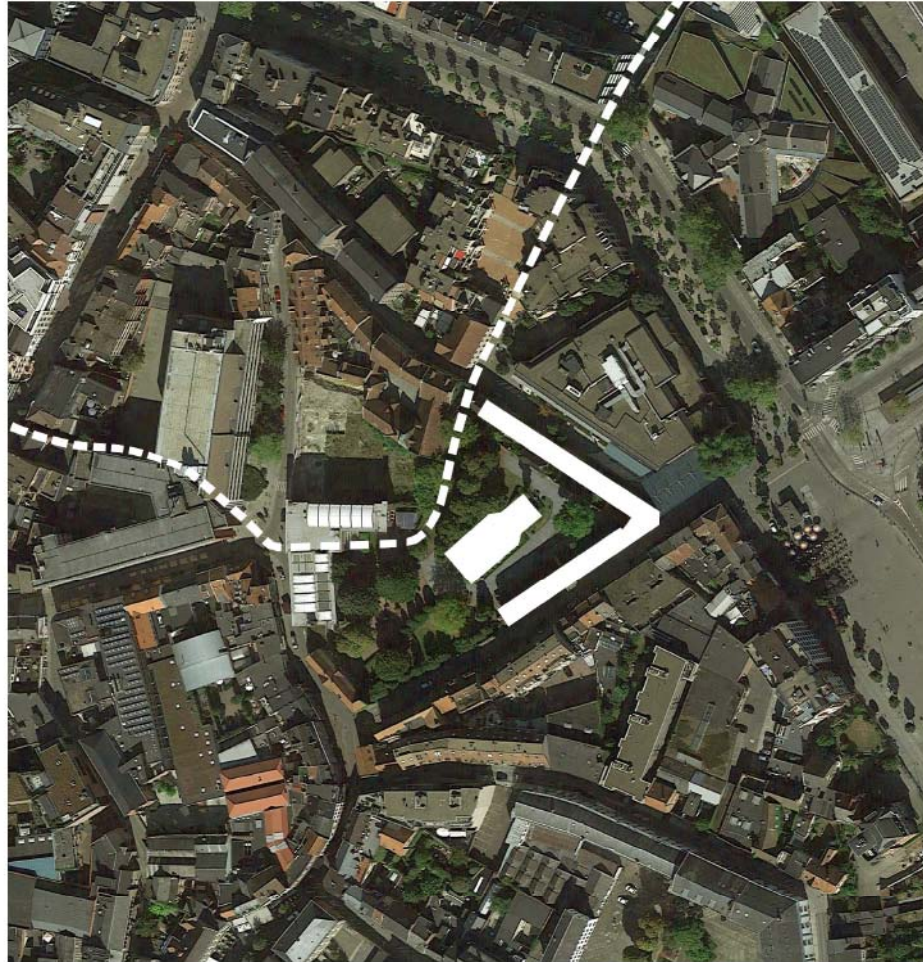

- 1 Kapermolenpark met studenten-huisvesting en Kapertoren
- 2 Project Bonnefant
- 3 Blauwe Boulevard

Naast de ontwikkeling van de stadscampus voor de universiteit zijn er nog verschillende projecten die vandaag in ontwikkeling zijn langsheen het voormalige traject van de Nieuwe Demer. Het betreft in het bijzonder woonfuncties.

Het traject aflopende komt er eerst de bebouwing op het Kapermolenpark met studentenhuysvesting en een woontoren (Kapertoren) door POLO Architecten. Net voorbij het Begijnhof bevindt zich de locatie voor het project Bonnefant met een gedeeltelijke herbestemming van het voormalige RTT-gebouw door a2o-architecten en Paolo Vigano, opgevat als twee gebouwen waartussen een 'klif' ruimte geeft voor het traject van de voormalige Nieuwe Demer. Dit traject loopt verder over het Molenpoortplein. Het project verderop langs de kanaalkom heet Blauwe Boulevard en bevat diverse woonblokken.

2 ONTWERP: DRIE SCHAALNIVEAUS

Luchtfoto met 'blinde vlekken'

Beelden als getuigen van een verleden dat voorbij is: vlnr. de Nieuwe Demer aan de Molenpoort, het interieur van de kerk, de woningen met oude voortuinen

Voor het ontwerpvoorstel onderscheiden we 3 ruimtelijke schaalniveaus als leidraad voor ons voorstel: de schaal van de gebouwen met de Begijnhofwoningen als voornaamste structuur, de schaal van de tuin of de landschapskamer in de stad en de bovenstedelijke schaal die een ruimtelijke relatie verbeeldt tussen het Begijnhof en de faculteit in Diepenbeek. Deze 3 schaalniveaus hebben elk een gelaagde geschiedenis en zijn, om diverse en verschillende redenen, sterk getransformeerd doorheen de tijd. De huidige opgave tot herbestemming volgt hier duidelijk niet op de oorspronkelijke bestemming. De overblijfselen beperken zich vaak tot sporen van dat verleden dat slechts opdoemt als een vage schim van een werkelijkheid die reeds lang voorbij is. Dit in functioneel maar toch ook wel materieel opzicht. In zekere zin kunnen we spreken van 'blinde vlekken', ruimtes waarvan de oorspronkelijkheid nog ver te zoeken is.

2.1 Herbestemming van de gebouwen

De Begijnhofwoningen zijn chronologisch reeds herbestemd als verpleeghuis (*Dispensaire Reine Elisabeth*), provinciale bibliotheek en recent het kunstencentrum Z33. De huidige ruimtelijke toestand van de woningen toont nog het beeld van de oorspronkelijk opeenvolgende bouwfases (met bvb. de 'afnemende' detaillering van de lijsten rond de gevelramen) maar is sterk gefilterd door verschillende verbouwingen en aanpassingen doorheen de tijd. Hun interieur is 'tweedehands' in die zin dat het veel (historiserende) elementen bevat van andere locaties of ter plekke gerecycleerde materialen. In het bijzonder de ontsluiting van de gebouwenstructuur is grondig gewijzigd doorheen de tijd. De trappenhuisen zijn beperkt tot een vijftal huizen en de *enfilade* van binnendeuren vormt een oneigenlijke maar functioneel nuttige interne verbinding van de verschillende huizen. Ook de meeste voortuinen zijn met elkaar in verbinding gebracht, de hoogte van de muren aan de publieke zijde verlaagd en de poortjes verzelfstandigd. Dit staat haaks op de beoogde afscheiding en beslotenheid van de individuele woningen maar biedt wel meer contact tussen het interieur en de tuin.

In een vooronderzoek toetsen we de gebouwen en de site af aan het programma van eisen. We onderzoeken enkele varianten zonder te willen over-programmeren. Het doel is om een evenwicht te vinden tussen de bestaande capaciteit en het gevraagde programma. Vervolgens ontwikkelen we een basisvoorstel voor de Begijnhofwoningen en geven we een voorbeeldinvulling voor de andere gebouwen op de site. Ten slotte zoomen we in op één woning om onze aanpak van het interieur te illustreren.

2.2 De tuin en de ruïne

Centraal in de tuin staat de ruïne als overblijfsel van de imposante St-Caterinakerk (na een bombardement tijdens WOII). De kerk stak ver boven de huizen uit en vormde duidelijk het (religieuze) centrum van de site. Deze oorspronkelijke betekenis is niet meer aanwezig en het grootse volume is gereduceerd tot een overblijfsel dat door de overgroeïende klimop deel geworden is van de tuin. Van het interieur van de kerk is niets meer overgebleven behalve

enkele grafmonumenten of andere fragmenten waarvan een deel verspreid op de site. De ruimte voelt vandaag enigszins leeg aan. Het geheel is echter wel groener geworden dan voorheen. Afgaand op oudere beelden was deze tuin ook veel meer gecompartmenteerd of gezoneerd in verschillende delen met een restrictie in toegang.

In dit landschappelijk deel beschrijven we het concept voor de (minimale) transformatie van de tuin op basis van de bestaande kwaliteiten en de botanische historische context. Vervolgens tonen we de tuinelementen en ontwikkelen we de structuur van de tuin. Dit wordt verder uitgewerkt en aangevuld met een plantenlijst.

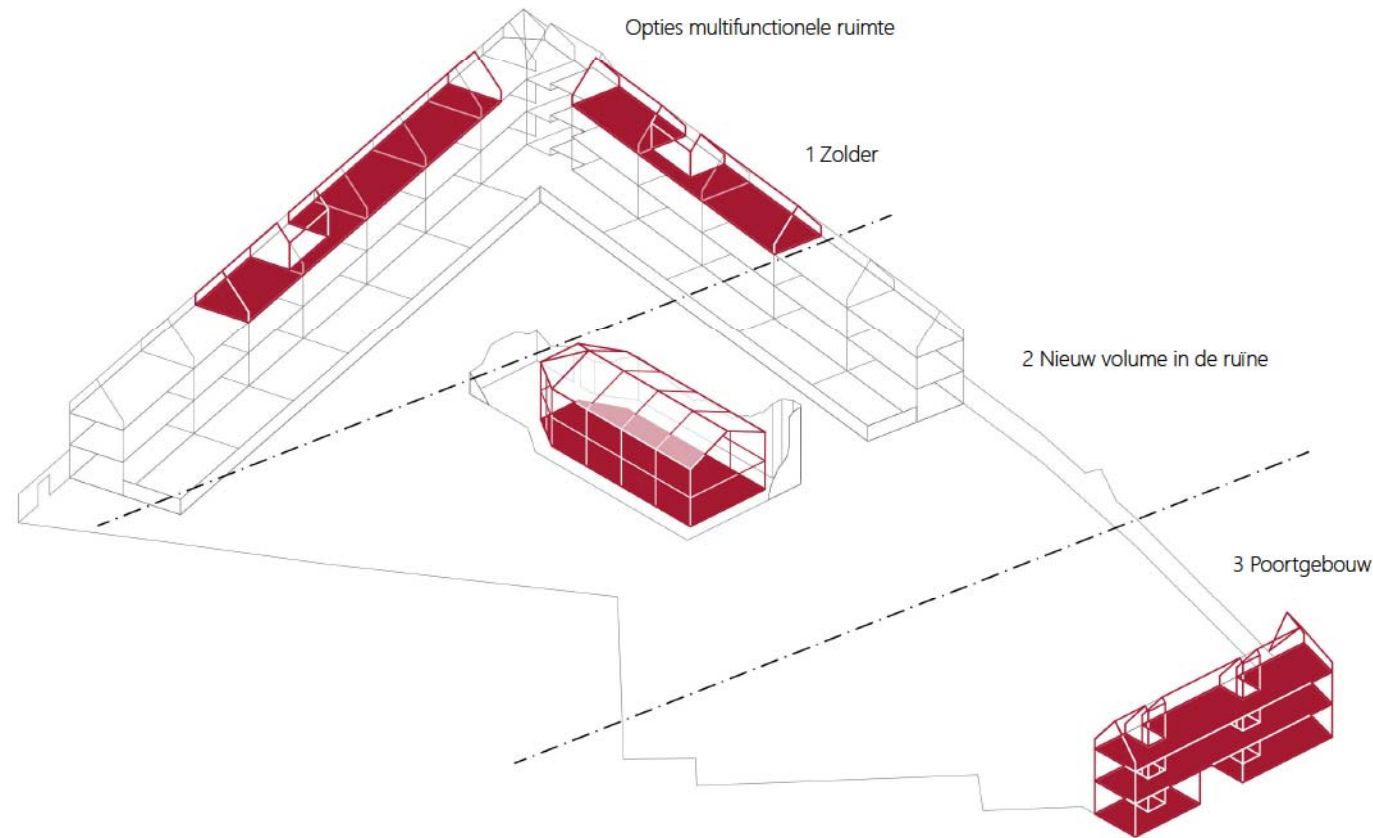
2.3 De betekenis van de Nieuwe Demer

Op bovenstedelijk vlak is de aftakking en aanleg van de Nieuwe Demer van belang geweest om water binnen te brengen in de stadskern (oa. voor stokerijen). Haar traject vormde een verbinding tussen land en stad en liep voor een belangrijke lengte parallel met de oude of natuurlijke Demer. De aanwezigheid in het centrum kan in vergelijking met andere steden, waar de stroom identiteitsbepalend is, echter perifeer genoemd worden – nooit vormde ze een centraal of sterk beeldbepalend element in Hasselt. Doorheen de tijd is het belang van deze ader voor de stad ook afgenomen. Van diverse kaarten valt af te leiden dat ze talloze malen verknipt en ingekokerd is geworden. Vandaag is ze verworpen tot een rioolleiding waarop geen natuurlijke stroming meer zit. Zoals reeds aangetoond sluimert zijn traject nog doorheen de stad in allerlei vormen.

Op bovenregionaal niveau doen we een conceptvoorstel dat de band tussen de landelijke en stedelijke campus kan versterken en verduurzamen.

Deze drie 'blinde vlekken' maken dat de huidige blik geconditioneerd is. Het Begijnhof is allang geen echt hof voor de begijnen meer en getuigt ook van andere lezingen of overdrachtelijke betekenissen doorheen de geschiedenis. De verschillende interventies wijzen op de eerder vermelde romantiserende laag. We stellen ons de vraag in welke mate we, over het recente verleden heen, terug kunnen grijpen naar een soort oorspronkelijkheid. Wat brengen we terug van het individuele karakter van het beschermde begijnenleven? Hoe kan de plek van de ruïne terug een stedelijk interieur worden, een centrum van de site en toch de tuin bewaren of versterken? Hoe ontsluiten we de site en behouden we zijn besloten en intieme karakter? Wat kan het historische traject van de Nieuwe Demer betekenen doorheen de stad en er voorbij?

2.1 Herbestemming van de gebouwen | de campus van het Begijnhof

Oppervlaktes

- Netto oppervlakte programma van eisen: 2030m²
- Bruto oppervlakte programma van eisen (incl. circulatie, technieken, excl. wc's): 2030m² + 406m² (20%) = 2436m²
- Netto beschikbare oppervlakte (excl. muurdiktes gevels, kelders, constructies in voortuinen, zolder met h > 2m): Begijnhofwoningen: 788m² (begane grond) + 788m² (verdieping) + 584m² (zolder) = 2160m²
Poortgebouw: 118m² (begane grond) + 143m² (verdieping) + 106m² (zolder) = 367m²

Uit berekeningen van de capaciteit van de Begijnhofwoningen leiden we af dat het vooropgestelde programma eigenlijk te groot is om volledig in dit gebouw te passen, (in de veronderstelling dat we het poortgebouw buiten beschouwing laten, zoals later beslist door de stuurgroep). We geven dan ook voorrang aan de ontwerpstudio's en de functies die noodzakelijk zijn voor de goede werking van het faculteitsgebouw (auditorium, secretariaat, werkplaats, enz.) Hierbij dient gezegd dat het opgegeven programma zich lijkt te beperken tot de belangrijkste ruimtes. Naast het feit dat een aantal functies vermeld staan als *pro memorie*, en dus ook nog mogelijk anderszins oppervlakte vereisen, lijken ons bepaalde functies nog niet opgenomen die ook wel nodig zijn zoals bvb. kantoorruimte.

We onderscheiden de gastenverblijven (400m²) en een (een deel van) de multifunctionele ruimte (250m²) als functies die ook op een andere locatie op de site (en voor de gastenverblijven zelfs erbuiten) voorzien kunnen worden zonder dat de goede werking van het faculteitsgebouw in gevaar komt. We ontwikkelen een basisvoorstel zonder deze

functies en dat voldoende rek heeft om extra ruimtes te incorporeren. We onderzoeken voor de gastenverblijven en de multifunctionele ruimte enkele opties die compatibel zijn.

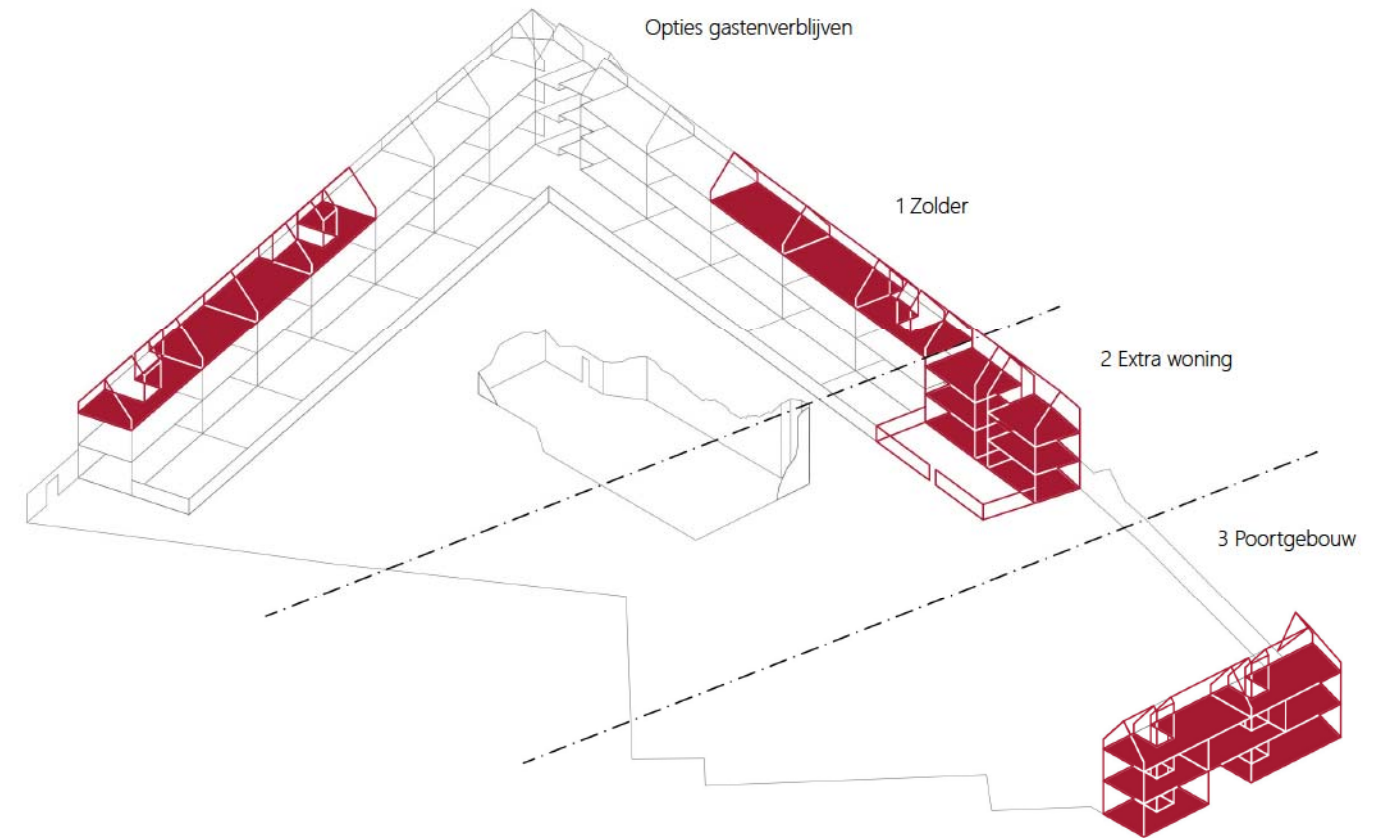
Basisvoorstel Begijnhofwoningen

In het basisvoorstel beschouwen we op de eerste plaats de ruimtes op de begane grond en de verdieping als volwaardige (verblijfs-)ruimtes om de ontwerpstudio's te huisvesten. De zolder kan hierbij functioneren voor de gemeenschappelijke ruimtes indien er voor extra daglicht gezorgd kan worden via bvb. dakkapellen. Op alle verdiepingen trachten we ook extra ruimte te voorzien: ruimtes *pro memorie* of andere (niet in het programma vermelde) functies.

Volgende onderdelen worden hier voorzien: Masterstudio's (architectuur, interieur, internationale master), onderzoekslab kunst-architectuur (voorzien als studioruimte), auditorium 65 zitplaatsen, lees- en werkplek voor studenten, werkplaats (plotter-printer), docentenruimte, vergaderruimte, opslagruimte, secretariaat, (tentoonstellingsruimte en bibliotheek PM).

Opties multifunctionele ruimte

- Optie 1 Zolder:** naast enkele gemeenschappelijke functies (auditorium, werkplaats en vergaderruimte) is voldoende ruimte om multifunctioneel gebruikt te kunnen worden.
- + compact faculteitsgebouw: de generische kwaliteit van een basisunit maakt dat een functie kan doorschuiven naar de zolder, zodat de studio's op 0 en +1 ook kunnen functioneren als multifunctionele ruimte

- moeilijke bereikbaarheid, veraf van en beperkte relatie met de tuin/openbaar domein, zware programmering die groei in de toekomst moeilijker maakt

Optie 2 Nieuw volume in de ruïne: op de centrale plek van het Begijnhof voorzien we een tuinpaviljoen met een open karakter dat op verschillende manieren in gebruik kan worden genomen, de ruimte kan functioneren als stadslabo of 'agora' (zoals in Diepenbeek).

- + de centrale plek van het Begijnhof krijgt opnieuw zijn oorspronkelijke betekenis als ontmoetingsplek, een volume met ruime proporties maakt multifunctioneler gebruik mogelijk, 'schrijven': etalage voor de faculteit in de stad (tgr. het besloten karakter van de woningen)
- bijkomende investering, (kan door zijn onafhankelijk statuut evenwel later uitgevoerd worden)

Optie 3 Poortgebouw: het poortgebouw wordt idealiter gebruikt als scharnierruimte waar de stad, provincie en universiteit hun identiteit kunnen aanbieden. Hier stellen we voor de multifunctionele ruimte van het programma van eisen hiermee te laten overlappen, (in de veronderstelling dat er veel multifunctionele ruimte gevraagd wordt).

- + publiekswerking voor de stad en bezoekers is optimaal
- dubbel gebruik met een potentieel oppervlaktetekort, te veel betrokkenen om dit goed te kunnen beheren

Opties gastenverblijven

Optie 1 Zolder: we voorzien 7 'zolderkamers' in de woningen die per twee (of in combinatie met een naastliggende functie) ontsloten kunnen worden vanaf de trappen. (Hiervan

kunnen 2 gastenverblijven toegankelijk gemaakt worden voor rolstoelgebruikers.)

- + betrokkenheid/nabijheid onderwijsfuncties
- nachtbezetting faculteitsgebouw: heeft een aanzienlijke impact omwille van verhoogde brandveiligheidseisen, zware bezetting, minimaal gebruik van de zolderverdieping voor gemeenschappelijke ruimtes, de extra ruimte wordt ingenomen door de gastenverblijven

Optie 2 Extra woning: we bouwen voort aan het Begijnhof zoals het oorspronkelijk was opgevat en voorzien een extra woning aan de zuidwestkant met dezelfde typologie: een centrale trap en 6 gastenverblijven. (Hiervan kan de begane grond benut worden door rolstoelgebruikers.)

- + relatief eenvoudig bouwvolume, onafhankelijke werking, de zolder van de woningen kan maximaal functioneren voor gemeenschappelijke ruimtes
- de tuinoppervlakte vermindert en enkele bomen dienen te worden geveld

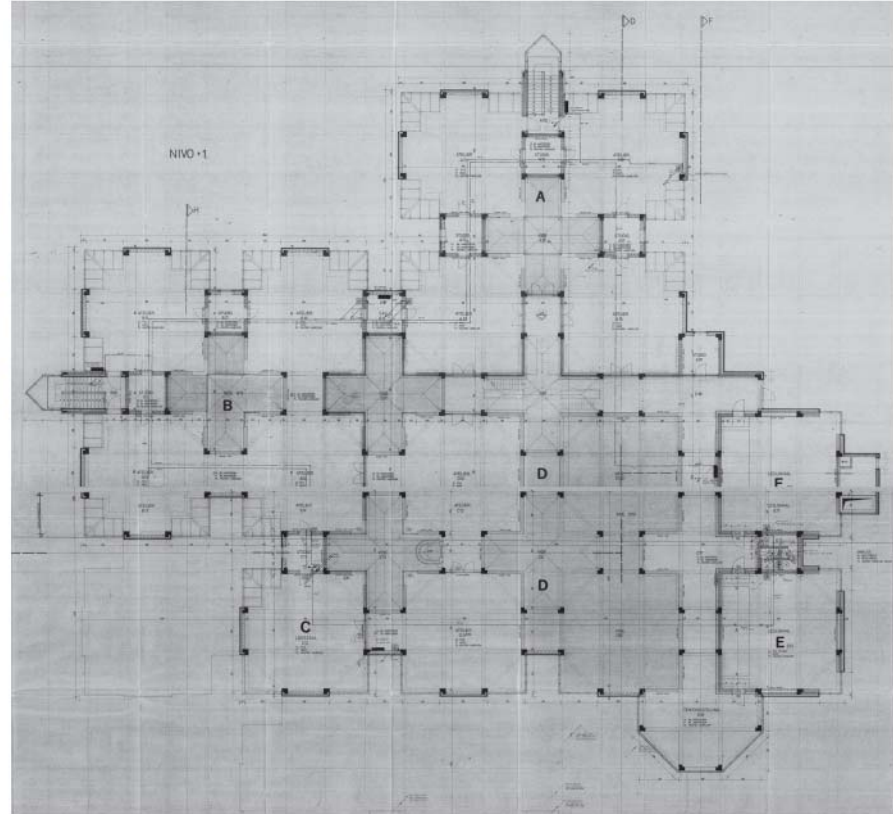
Optie 3 Poortgebouw: we voorzien 7 verblijven voor 8 personen. (Hiervan kan het gedeelde gastenverblijf benut worden door rolstoelgebruikers.)

- + onafhankelijke werking, kan ook door andere partners gebruikt worden (bvb. Z33), ligging op scharnier tussen Begijnhof en historische centrum, de zolder van de Begijnhofwoningen wordt op die manier gevrijwaard en kan maximaal functioneren als gemeenschappelijke ruimtes
- hypothekeert de multifunctionele rol die het poortgebouw kan spelen (zoals gevraagd door de stuurgroep)

2.1 Herbestemming van de gebouwen | basisconcept Begijnhofwoningen

Faculteit Architectuur en Kunst te Diepenbeek: centraal in het gebouw de agora die intensief en multifunctioneel gebruikt wordt. Organigram en plattegrond +1. de aanvankelijk anoniem ogende ruimtes worden bestemd en krijgen een identiteit doorheen hun gebruik

BK City, de herbestemming van het voormalige hoofdgebouw van de TU Delft in 2008 tot Faculteit Bouwkunde is een ander referentieproject. Het interieurconcept is opgevat als tijdelijke invulling maar is uiteindelijk bestendig. De onaffe kwaliteit van het oorspronkelijke gebouw staat in contrast met de fijnzinnige ingrepen met hedendaagse materialen.

'De prototypen waarnaar we zoeken, moeten geen collectieve interpretaties van individuele woonstijlen zijn, maar modellen die individuele interpretaties van collectieve patronen mogelijk maken.'

Herman Hertzberger

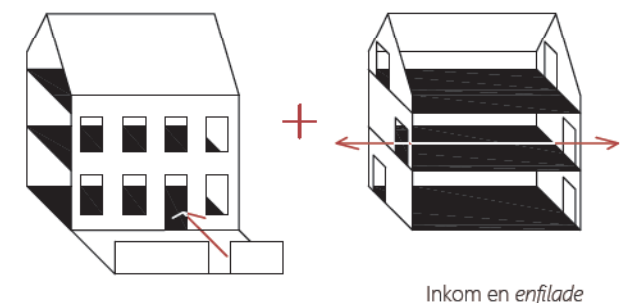
Als het Begijnhof een tweede locatie wordt voor de Faculteit Architectuur en Kunst, ligt het voor de hand de oorspronkelijke locatie op de campus te Diepenbeek te onderzoeken. Dit te meer beide ook 'communicerende vaten' dienen te worden in de opleiding. De opsplitsing bachelor-master mag (en kan) immers geen al te grote breuk vormen in de werking van de faculteit. Het ontwerp van Dolf Nivelde is gebouwd in 1984 naar de structuralistische principes van Herman Hertzberger zoals toegepast in het verzekeringskantoor van Centraal Beheer te Apeldoorn (NL) tien jaar voorheen. Dit concept lijkt vandaag op het eerste gezicht enigszins gedateerd maar voldoet bij nadere blik nog steeds zeer goed aan de noden van een faculteit die in wezen is opgebouwd rond ontwerpstudio's. De relatie tussen collectieve en individuele ruimtes, de gecontroleerde openheid, het potentieel voor een flexibele invulling en toe-eigening bieden voor dit functioneel programma sterke kwaliteiten. De plattegronden zijn opgebouwd op basis van een generisch en repetitief patroon dat ingevuld wordt met diverse ruimtes die variërend gebruik toelaten. Vides, overmeten circulatie en ruimtes zonder bestemming laten toe de organisatie aan te passen aan de noden van het moment. (De extra ruimte wordt in de praktijk gebruikt als studeerplek, berging, tentoonstellingsruimte en zelfs studioruimte als er onvoldoende lokalen voorhanden zijn. Open ruimtes worden dichtgezet met interne beglazing om meer afgesloten lokalen te voorzien.) De ervaring leert dat studio's of ateliers flexibel moeten zijn en een expansievat nodig hebben, ruimte die kan ingevuld worden door studenten of docenten naar believen.

De vertaling van dit concept naar het Begijnhof kan (en moet) niet één op één gebeuren. Naast de radicaal andere context en omgeving staat de langwerpige rij woningen (met langere loopafstanden) tegenover de relatief compacte vorm van het gebouw te Diepenbeek. Toch zijn er ook overeenkomsten: de repetitie van woningen en bouwkundige detaillering roept de modulaire basisopbouw van Diepenbeek op en de *enfilade* circulatie doorheen de woningen lijkt ook wel een beetje op de open studiostructuur. De verschillen bieden ook potentieel: tegenover de beperkte relatie met de buitenruimte in Diepenbeek staan de meervoudige toegangen en de aanwezigheid van betrokken buitenruimtes in het Begijnhof. Tegenover de interne openheid van Diepenbeek staat de beslotenheid en menselijke maat van het Begijnhof die een zekere huiselijkheid mogelijk maakt.

Voor dit ontwerpvoorstel willen we het potentieel van de individuele begijnhofwoningen benutten. We geven de diverse studio's een 'huisnummer' en een voortuin. Dit echter zonder ze een benauwd gevoel te geven door bvb. bijkomende muren te bouwen of de (historisch gegroeide) *enfilade* die de opeenvolgende kamers van de verschillende woningen verbindt met elkaar te niet te doen. De individuele

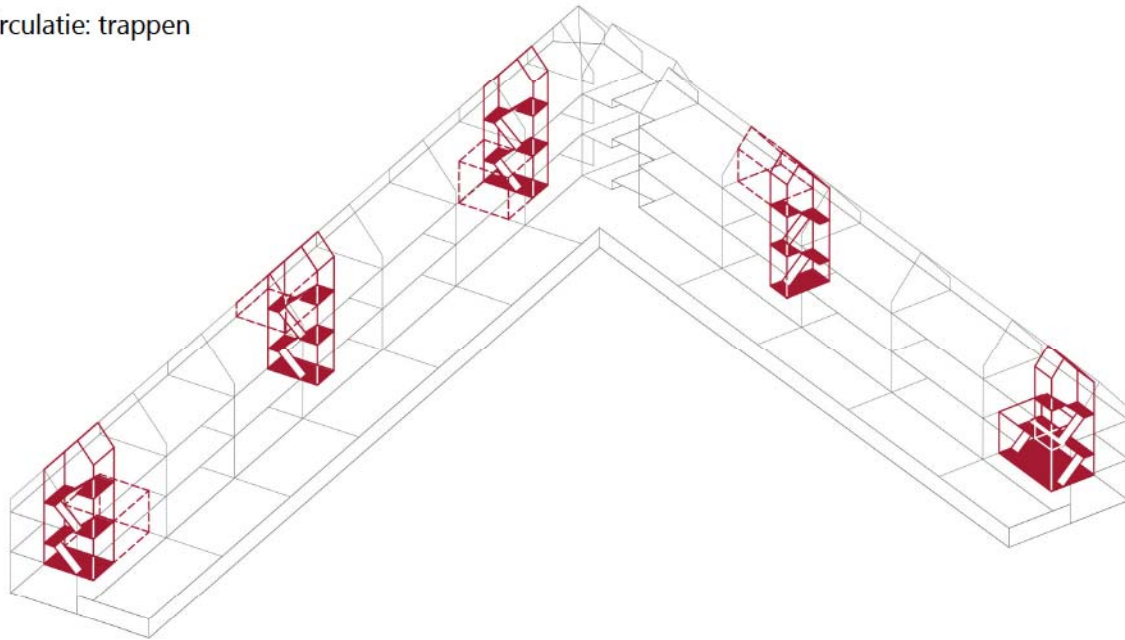
bereikbaarheid van de studio's spreidt de circulatie over het hele gebouw, maakt het geheel meer open en in zekere zin transparant en compenseert de lange loopafstanden. De buitenruimtes worden functioneel geactiveerd: de inkom is gelaagd met een toegangspoort op de as van de voordeur, de overgangsruiimte tussenin biedt plaats voor allerlei activiteiten. Beide creëren echter ook een gevoel van identiteit en versterken de toe-eigening door de studenten en docenten van hun studio. Het grijpt in zekere zin terug op het originele gebruik van de begijnhofwoningen: kleinere leefgroepen per woning met voldoende ruimte voor een getrapte beleving van het individu versus het collectief.

In de lijn met het faculteitsgebouw in Diepenbeek voorzien we diverse ruimtes die variëren in grootte. Deze zijn in eerste instantie generisch opgevat en worden verder niet benoemd. Een kleine studio komt overeen met een woningplattegrond/basisunit van ca. 50-60m². Een grote studio omvat twee basisunits en schommelt netto rond de 100-110m². We voorzien hierbij telkens extra ruimte als mogelijke uitbreiding (waarmee we ook aan de gevraagde 120m² komen), kantoorruimte, maquettekamer, pauzeruimte, berging, enz. Deze ruimtes vormen ook de buffers tussen de studio's en kunnen dus ook gedeeld worden. In volgende schema's ontwikkelen we stapsgewijs het basisconcept voor de transformatie van de begijnhofwoningen tot faculteitsgebouw.

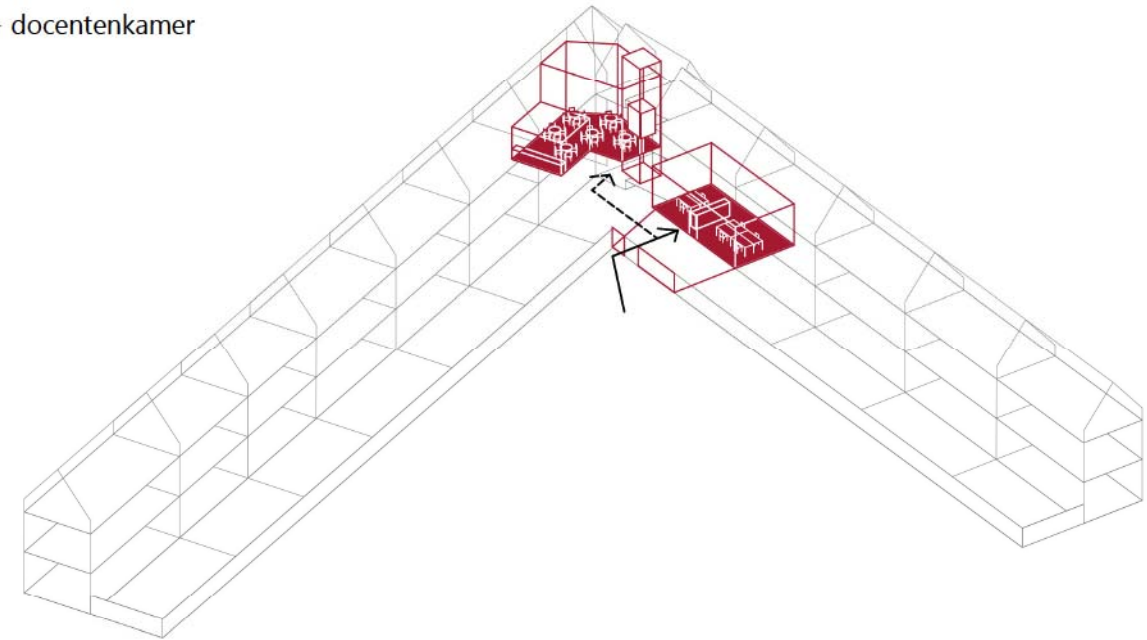
1 Verticale circulatie: trappen

We behouden de positie van de huidige trappen in de noordelijke vleugel. Deze voldoen echter niet aan de huidige brandveiligheidsvoorschriften en moeten aangepast worden. In de zuidelijke vleugel verschuiven we de dubbele trap aan de hoek naar twee woningen verder om een betere spreiding te krijgen. De laatste trap trekken we door tot op de zolder. Het geheel creëert een evenwichtige verdeling over het hele gebouw zonder dat we veel grote ruimtes moeten aantasten.

In functie van bereikbaarheid voorzien we toiletgroepen gekoppeld aan deze trappen. (We voorzien een toilet voor rolstoelgebruikers op elke verdieping: op de begane grond aan de inkom, op de verdieping aan de lift, op de zolder aan het auditorium. Zie verder.) (De bereikbaarheid van de kelder kan in principe via dezelfde trappen. Dit dient later echter meer in detail onderzocht te worden.)

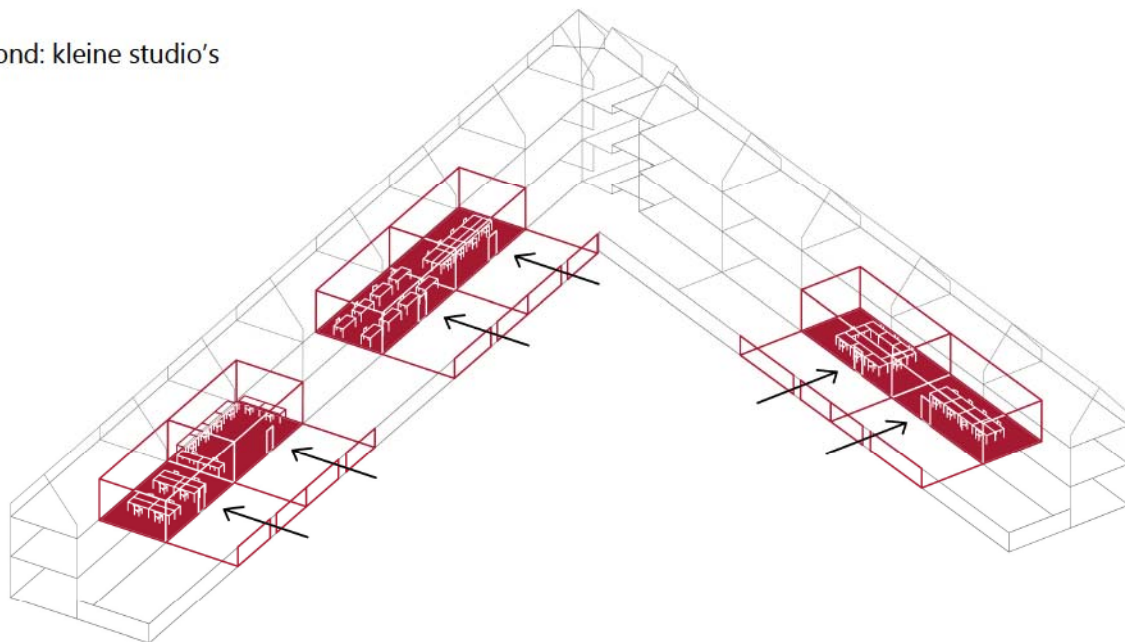
2 Onthaal + docentenkamer

We voorzien het onthaal in de hoek. Hiervoor vergroten we de toegangspoort tot dubbele breedte, (in het verleden zaten hier twee toegangspoorten vlak naast elkaar). De inkom vindt hiermee een natuurlijke ligging, bijkomend gemarkeerd door een monumentale esboom. Het secretariaat bevindt zich in de eerste grote woning van de zuidelijke vleugel. Een ruime lifthal vindt zijn plaats in de kleine woning er naast. Deze plek is centraal gelegen en vormt ook de plaats waar de niveauverschillen tussen beide vleugels geconcentreerd kunnen worden. Door het muurmassief aan de binnenhoek te

openen en de voordeur van de kleine woning tot op maaiveldniveau te brengen kan een toegankelijkheid gecreëerd worden voor rolstoelgebruikers die via de lift ook alle andere niveaus kunnen bereiken. (Plaatselijke interne niveauverschillen kunnen we opvangen met kleine hellingen.) In een dubbelhoge ruimte op de hoek voorzien we de docentenruimte. De ramen in de gevel naar de Badderijstraat kunnen gebruikt worden als uitstalraam dat met bijzondere objecten of maquettes een glimp geeft van de faculteit naar de buitenwereld.

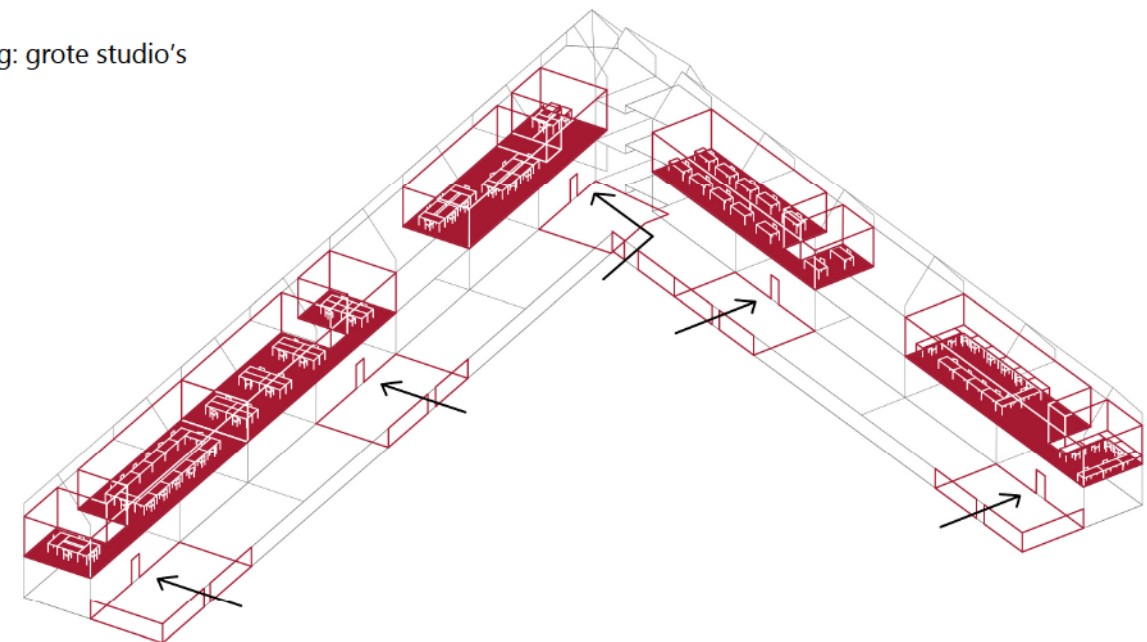
3 Begane grond: kleine studio's

We voorzien elke studio van een huisnummer. De zes kleine studio's (4 voor interieur, 2 als onderzoekslab kunst-architectuur, maar deze ruimtes kunnen ook anders gebruikt worden) voorzien we op de begane grond met een

rechtstreekse toegang vanaf de tuin. Door de toegangen bewust te identificeren met een studio kunnen de voortuinen ook functioneel ingezet worden of toegeëigend worden per groep. Elke studio grenst aan een woning met trap.

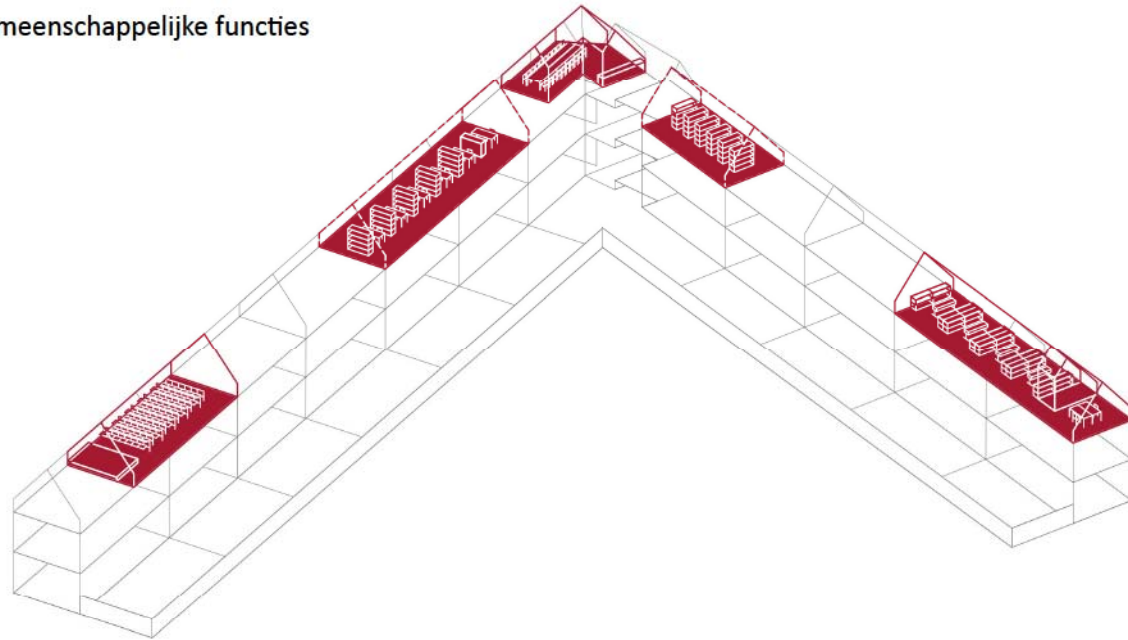
4 Verdieping: grote studio's

De vijf grotere studio's (4 voor architectuur, 1 voor de internationale master) worden voorzien op de eerste verdieping, telkens gekoppeld aan een trap. Op deze manier krijgen ook deze een huisnummer en voortuin. De vereiste voor meer oppervlakte strekt zich verder horizontaal uit (zodat de verdieping van een naastliggende woning ook

ingenomen wordt). Een studio valt niet samen met een woning – een verticale studio werkt immers minder goed – maar dus wel met een poort, een voortuin en een voordeur. Op deze manier hebben we geprobeerd op een subtiel manier het voormalige gebruik terug op te roepen en tegelijk de functionaliteit van de ruimtes voorhanden te optimaliseren.

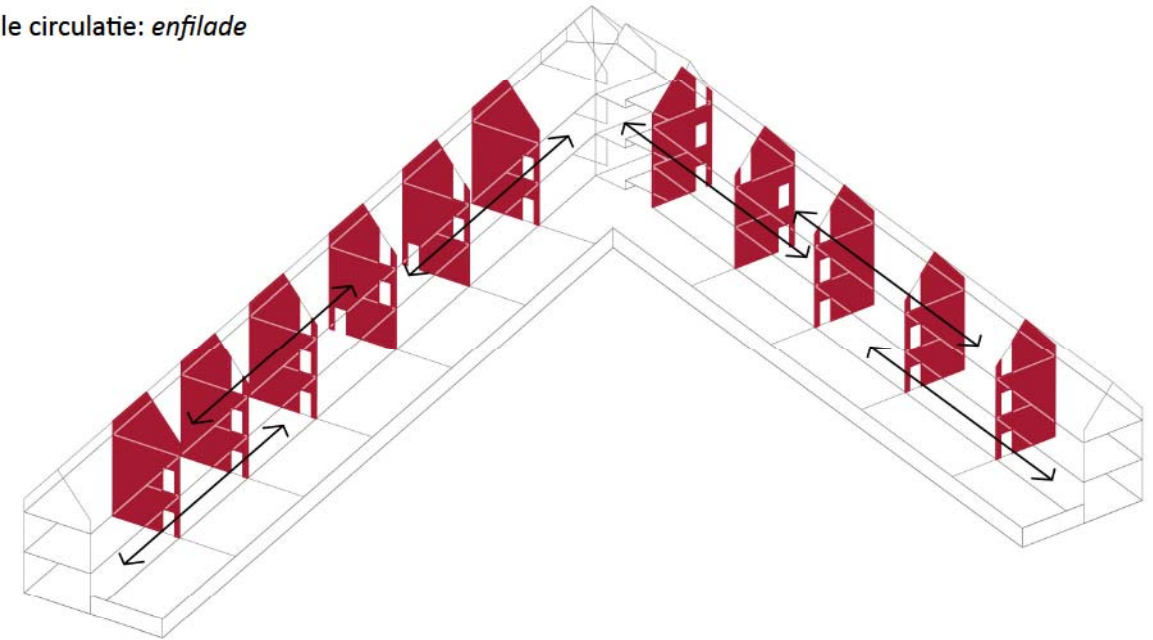
5 Zolder: gemeenschappelijke functies

De vergaderzaal bevindt zich centraal en sluit op die manier verticaal aan op personeelsruimte en docentenkamer. Het auditorium en de werkplaats bevinden zich aan het uiteinde van beide vleugels zodat circulatie erdoorheen niet strikt noodzakelijk is om de andere ruimtes op de zolderverdieping te bereiken (behalve om te vluchten bij brand). In dit schema vertrekken we van het scenario waarin op de

zolder geen gastenverblijven worden voorzien en dus zoveel mogelijk ruimte overblijft voor de faculteit, onder meer voor (indicatieve) functies *pro memorie* zoals bibliotheek, leeszaal, materialenbibliotheek, edm. Deze ruimtes kunnen echter ook of ten minste deels gebruikt worden als multifunctionele ruimte.

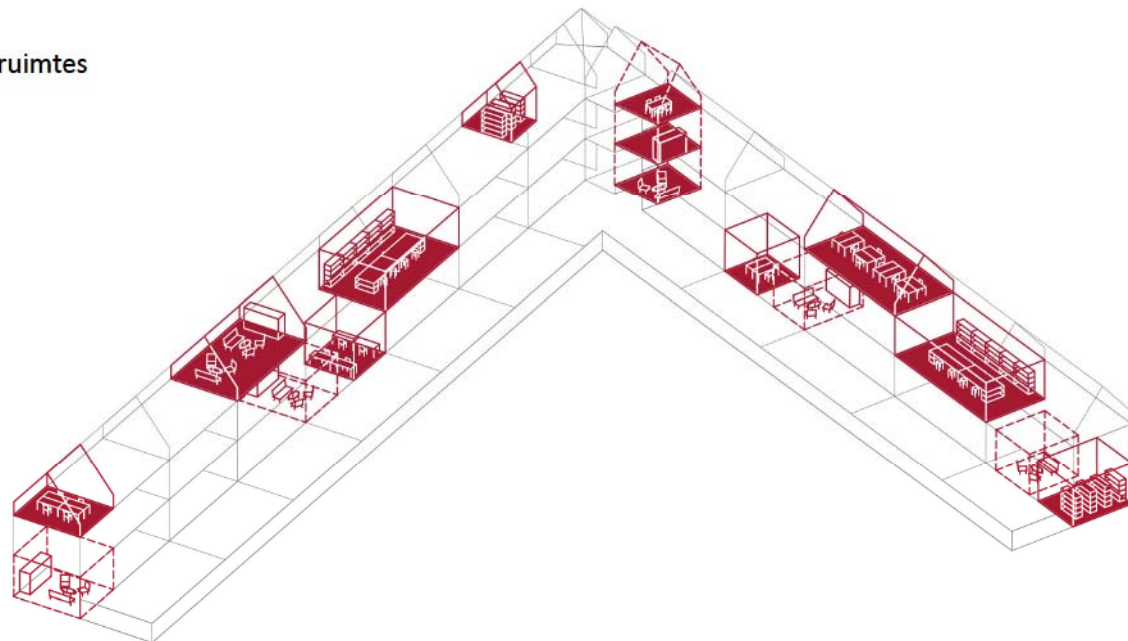
6 Horizontale circulatie: *enfilade*

We behouden de *enfilade* circulatie die alle kamers horizontaal met elkaar verbindt doorheen de verschillende huizen. Hier en daar passen we de positie van de deuropeningen aan in functie van de naastliggende ruimtes. Deze circulatie maakt de horizontale organisatie per ontwerpstudio mogelijk. (Deze bestaande verbinding binnendoor dient onder meer ook om een vlotte rolstoeltoegankelijkheid toe te laten en het aantal liften en trappen te beperken.)

Door het hernieuwde gebruik van de inkomdeuren voor de studio's krijgt de horizontale circulatie een ander karakter. De deuropeningen zijn niet meer de voornaamste verbindingen doorheen het gebouw. Vanuit elke trappartij kan immers elke studio bereikt worden zonder een andere ruimte te storen. De *enfilade* verbindingen maken hierbij shortcuts of een alternatieve connectie mogelijk.

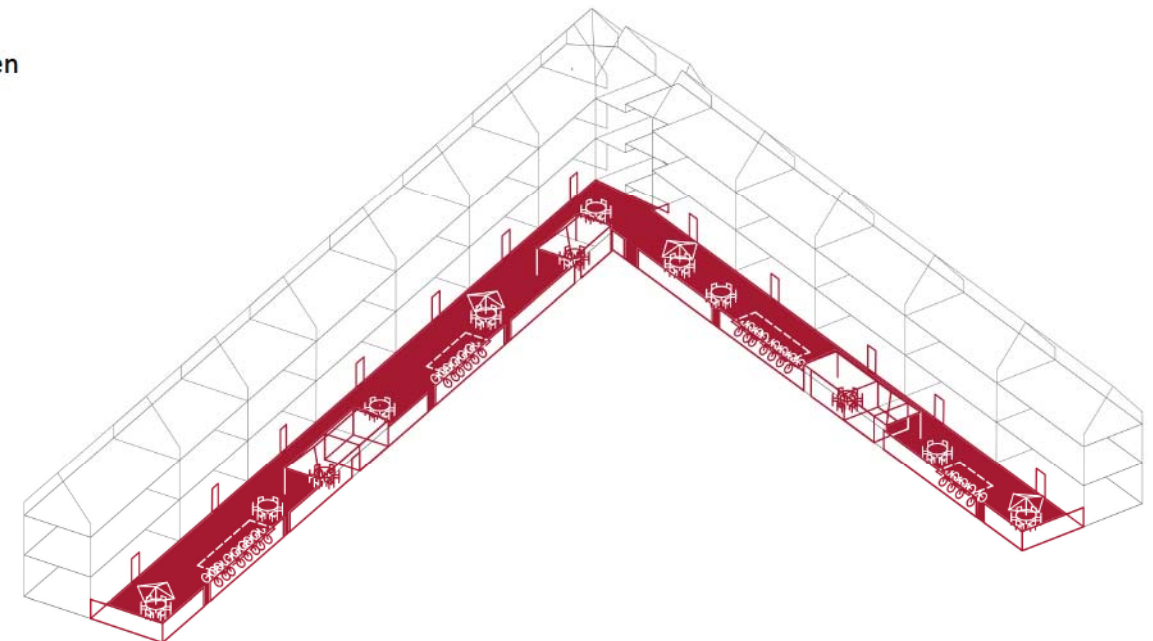
7 Gedeelde ruimtes

Doorheen het ganse gebouw bevinden zich 'overblijvende' ruimtes die kunnen functioneren ter ondersteuning of aanvulling van de reeds bepaalde functies. Deze gedeelde ruimtes kunnen gebruikt worden als kantoren voor docenten of onderzoekers, pauze- of lunchruimtes (bvb. in aansluiting op de voortuinen), informele lees- of werkruimtes voor studenten (zoals ook in het faculteitsgebouw te Diepenbeek het geval is), gedeelde maquettekamer (zoals op de verdieping

tussen 2 grote studio's), uitbreiding studioruimte, bergkamer, tentoonstellingsruimte, enz. Door hun onbepaaldheid en flexibiliteit geven ze rek aan de kernfuncties van de faculteit met in het bijzonder de studio's.

8 Voortuinen

De huidige aanleg van de voortuinen is sfeervol en mooi opgevat, maar weinig functioneel en over het algemeen niet van historische waarde (met enkele uitzonderingen die meer in detail bekeken moeten worden later). In de lijn van de beschreven ingrepen stellen we voor deze voortuinen op te laden en terug te activeren met functies die uitlopers zijn van wat in de woningen gebeurt (zoals in de oorspronkelijke toestand): bergingen, terrassen, overdekte ruimte, fietsstalling

(gebundeld op enkele plaatsen), enz. Hierbij voorzien we ook nog ruimte voor groen (waarbij het onderhoud eventueel opnieuw kan opgenomen worden door de vrijwilligers van voorheen) en zorgen er voor dat ze niet dichtslibben met al teveel harde functies of voorbouswels. De voortuinen kunnen de rol opnemen van bufferruimte naar de publiekstuin toe en deze vrijwaren voor de Hasselaar.

Begane grond

Begijnhofwoningen: onthaal + kleine studio's

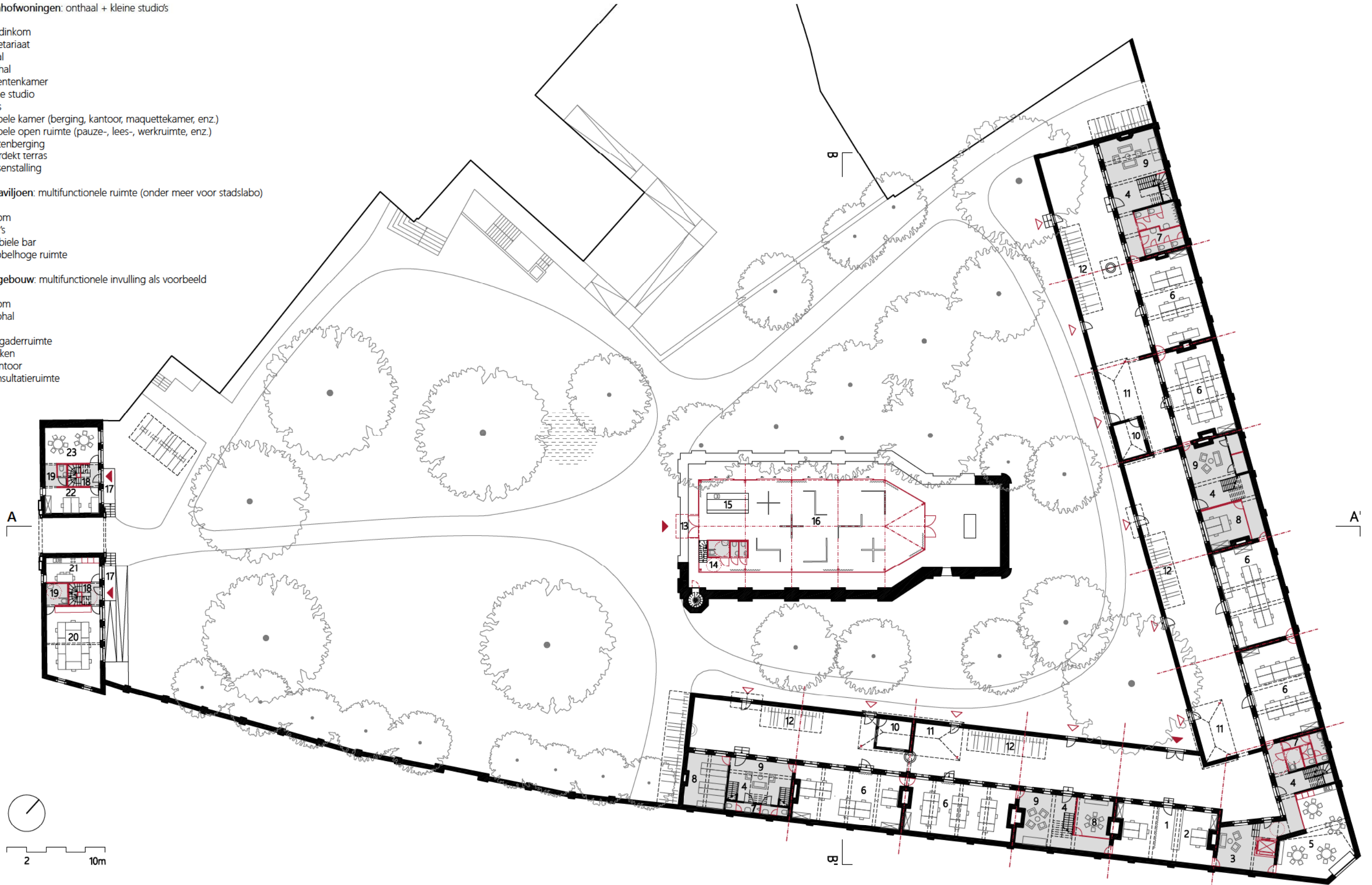
- 1 hoofdinkom
- 2 secretariaat
- 3 lifthal
- 4 traphal
- 5 docentenkamer
- 6 kleine studio
- 7 WC's
- 8 flexibele kamer (berging, kantoor, maquettekamer, enz.)
- 9 flexibele open ruimte (pauze-, lees-, werkruimte, enz.)
- 10 buitenberging
- 11 overdekt terras
- 12 fietsstalling

Tuinpaviljoen: multifunctionele ruimte (onder meer voor stadslabo)

- 13 inkom
- 14 WC's
- 15 mobiele bar
- 16 dubbelhoge ruimte

Poortgebouw: multifunctionele invulling als voorbeeld

- 17 inkom
- 18 traphal
- 19 WC
- 20 vergaderruimte
- 21 keuken
- 22 kantoor
- 23 consultatieruimte

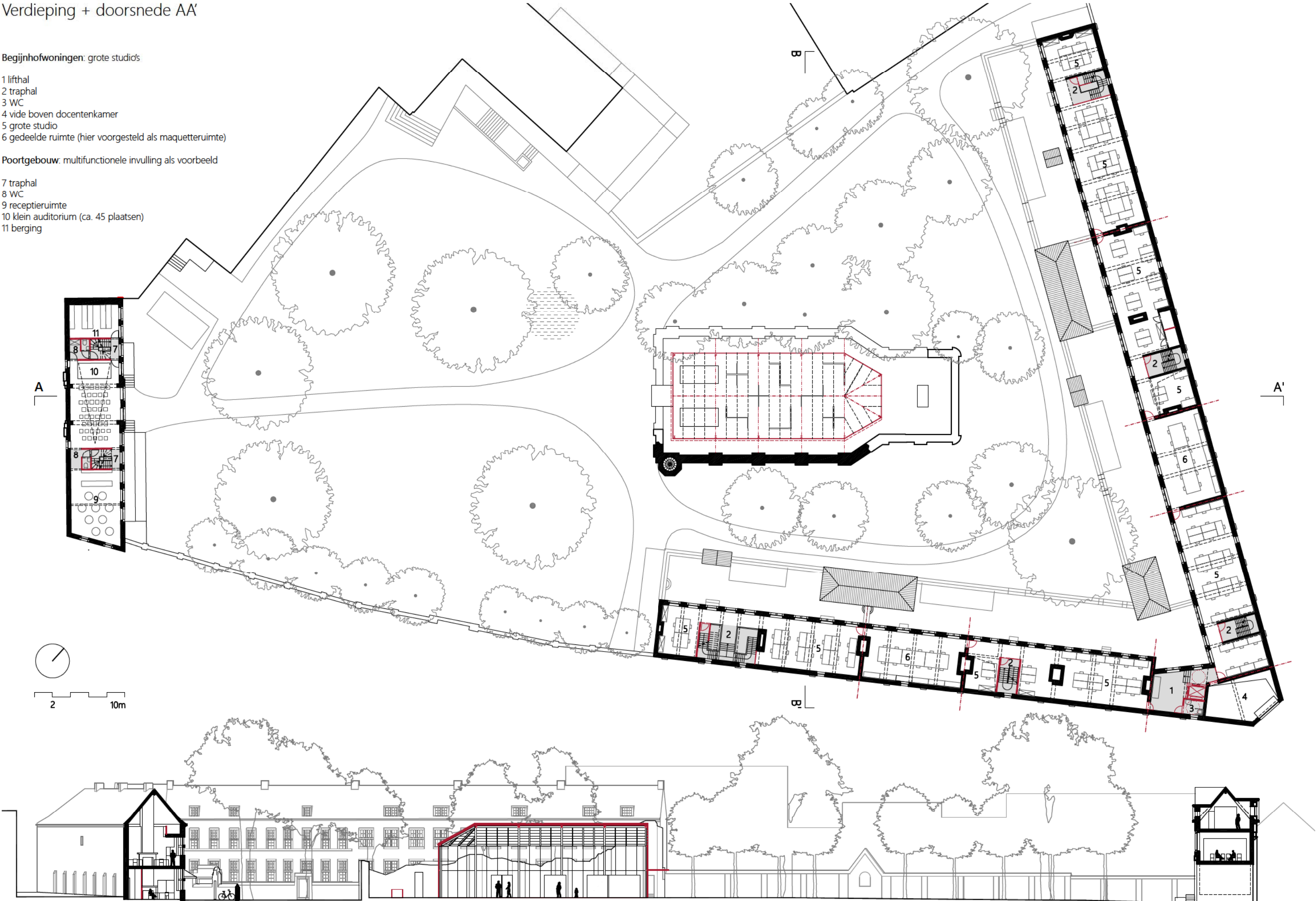
Verdieping + doorsnede AA'

Begijnhofwoningen: grote studios

- 1 lifthal
- 2 traphal
- 3 WC
- 4 vide boven docentenkamer
- 5 grote studio
- 6 gedeelde ruimte (hier voorgesteld als maquette ruimte)

Poortgebouw: multifunctionele invulling als voorbeeld

- 7 traphal
- 8 WC
- 9 receptie ruimte
- 10 klein auditorium (ca. 45 plaatsen)
- 11 berging

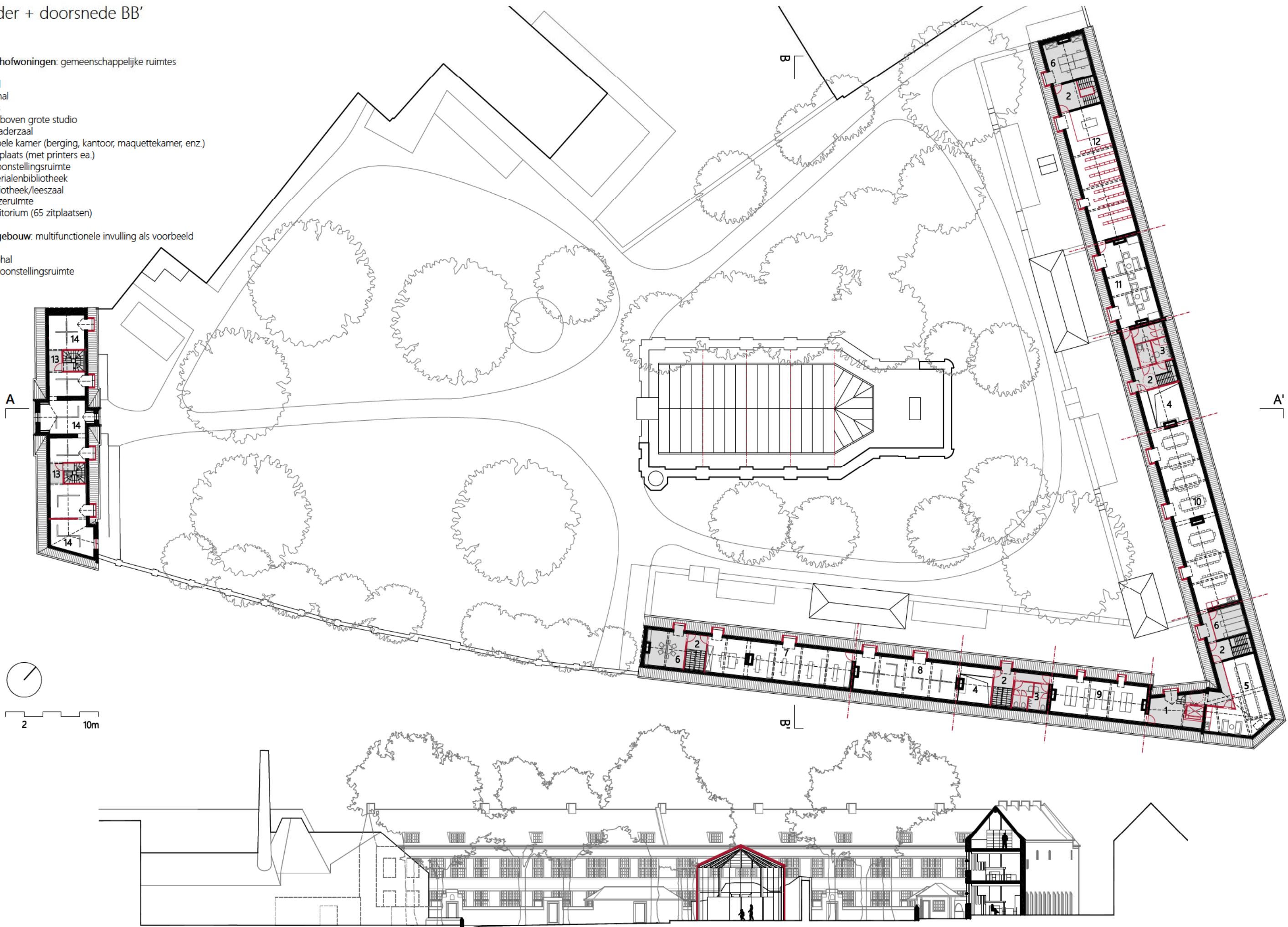
Zolder + doorsnede BB'

Begijnhofwoningen: gemeenschappelijke ruimtes

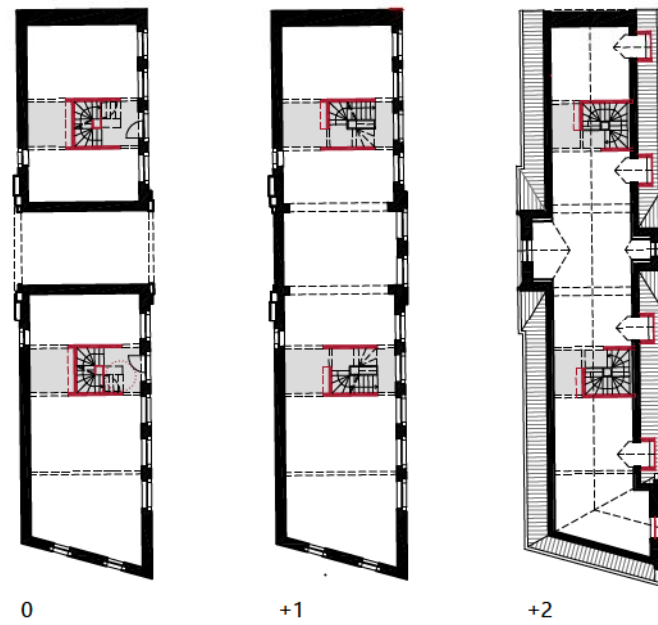
- 1 lifthal
- 2 traphal
- 3 WC's
- 4 vide boven grote studio
- 5 vergaderzaal
- 6 flexibele kamer (berging, kantoor, maquettekamer, enz.)
- 7 werkplaats (met printers ea.)
- 8 tentoonstellingsruimte
- 9 materialenbibliotheek
- 10 bibliotheek/leeszaal
- 11 pauzeruimte
- 12 auditorium (65 zitplaatsen)

Poortgebouw: multifunctionele invulling als voorbeeld

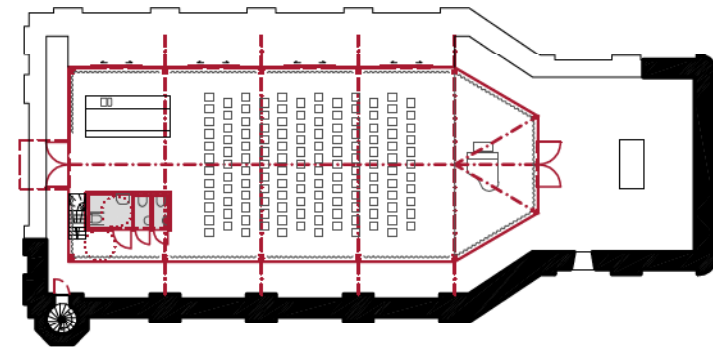
- 13 traphal
- 14 tentoonstellingsruimte

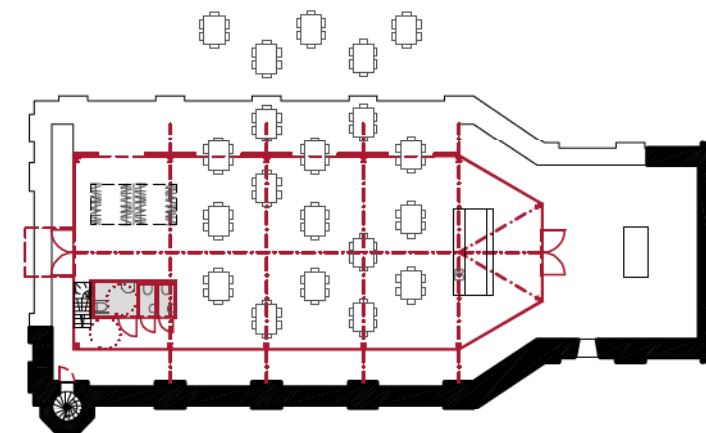
Varianten

Varianten Poortgebouw: links generische plattegrond + rechts invulling met 7 gastenverblijven voor 8 personen (onderaan op 0 een verblijf met 2 slaapkamers)

Varianten in gebruik van het tuinpaviljoen: links concert met vlakke vloer (max. ca. 150p) + rechts receptie/maaltijd met tafels (max. ca. 200p),

Het uitgetekende voorstel hanteert het basisconcept voor de Begijnhofwoningen zoals hiervoor beschreven en voorziet een tuinpaviljoen in de ruïne als multifunctionele ruimte en ontmoetingsplek tussen stad en universiteit (stadslabo). Zoals reeds gezegd kunnen er verschillende ruimtes in de woningen ook gebruikt worden als multifunctionele ruimte (en kan de ruïne in dat geval ook functioneren als evenementenplein in openlucht). Dit maakt het gebruik van de woningen wel drukker. (Dit zou echter zeker mogelijk zijn in een gefaseerde aanpak, waarbij het gebruik van de woningen geoptimaliseerd en geëvalueerd kan worden voor er daadwerkelijk gebouwd wordt in de ruïne.)

Het tuinpaviljoen kan in onze ogen het functionele programma van de faculteit echter (op termijn) het best vervolledigen. Het brengt een actief centrum terug in het Begijnhof en vormt het 'uistalraam' voor de faculteit. Zoals de Agora in Diepenbeek kan het functioneren voor verschillende doeleinden die in de kleinere ruimtes van de woningen moeilijker zijn: tentoonstellingen, opstelling van grotere maquettes of installaties, lezingen, proclamaties, conferenties, recepties (hierbij is een mobiele bar voorzien), studieplek, enz. We tonen hier enkele mogelijkheden. De gevels van de ruimte zijn beglaasd (met zonwering waar nodig) en maken een gelaagde lezing mogelijk. Als een schrijn roept het verkleind volume op een subtiel manier het interieur van de monumentale kerk terug op door de binnenkant van de ruïne met zijn klimopbegroeiing zichtbaar te houden doorheen de gevels en door de opstelling van enkele grafzerken of andere restanten van de kerk in de tussenzone aan de zuidoostkant. De gesegmenteerde noordoostgevel verbeeldt een tuinconstructie evengoed als de abscis van een kerk. De noordwestgevel functioneert als etalage voor de diverse activiteiten langs het voornaamste pad doorheen het Begijnhof. Ook na sluitingsuur blijft het door zijn transparantie een zichtbare plek. Na zonsondergang kan het tuinpaviljoen oplichten in het donker en een baken worden in de stad.

We tonen de mogelijkheden voor het poortgebouw vertrekkende van een generische plattegrond. Het ontwerp kan zo opgevat worden dat het in de toekomst makkelijk van bestemming kan wijzigen. In de totaalplattegronden is indicatief ook multifunctionele ruimte getekend in het poortgebouw, zoals gevraagd door de stuurgroep, (bovenop het huidige programma voor de universiteit). Hier tonen we de gastenverblijven gebaseerd op dezelfde organisatie. (Zoals aangetoond voorheen kunnen de gastenverblijven ook voorzien worden in een nieuw volume gebouwd tegen de Begijnhofwoningen aan. We hebben deze optie echter niet uitgewerkt om de oppervlakte van de stadstuin maximaal te houden.)

(Om daglichttoetreding mogelijk te maken op de zolders introduceren we enkele dakkapellen in de Begijnhofwoningen en het poortgebouw op een discrete manier zoals in het verleden ook reeds gebeurd is – op de verticale lijn van de voordeur of aan weerszijden ervan. Dit dient architecturaal verder uitgewerkt te worden in een latere fase.)

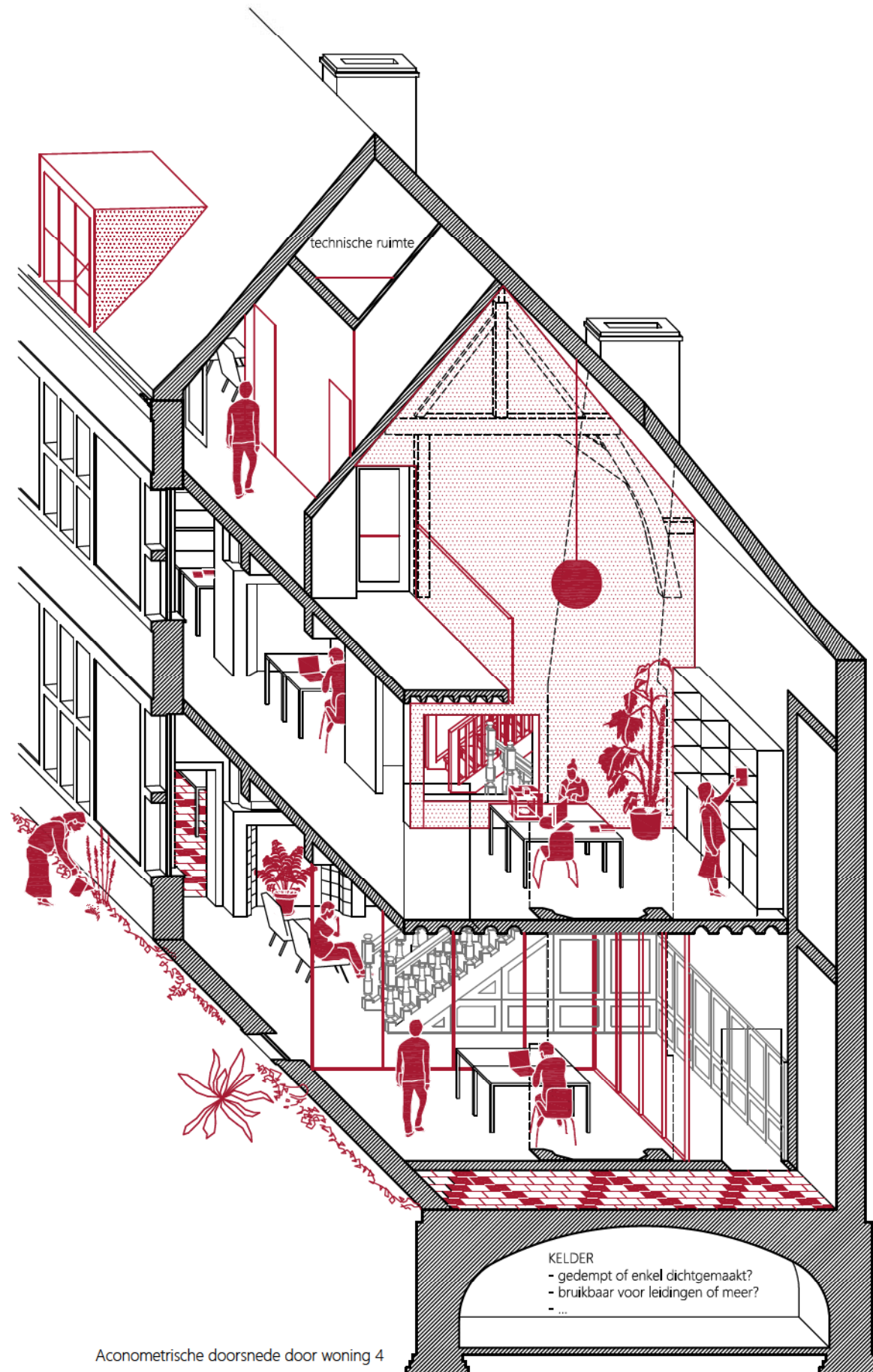
Gestileerde of romantiserende aanpassingen van het Begijnhof, vlnr. dakkapellen in poortgebouw en woningen, hoekramen + trapramen (+1) in voor het overige gesloten gevels, historische restanten van graven ea. verspreid over het terrein, verzelfstandige toegangspoorten

Impressie interieur kleine studio

2.1 Herbestemming van de gebouwen | interieur en materialen

In het verlengde van vorige verbouwingen of restauraties stellen we voor om gebruik te maken van de aanwezige materialen op deze site. Deze zo veel mogelijk te hergebruiken, hetzij door eenvoudig behoud en verbetering, hetzij door demontage, aanpassing en heropbouw. Dit is zowel een architecturaal principe als een van duurzaamheid en kostenbeheersing. Het is in vele opzichten voordelig als het Begijnhof bij zijn herbestemming zo veel als mogelijk zijn eigen bouwmaterialen kan leveren.

Bestaande materialen worden aangevuld met nieuwe. Deze nieuwe materialen en bewerkingen zullen soms aansluiten bij de historische, zonder deze na te willen bootsen, soms zullen ze assertief hun eigen expressie opeisen en zo een spannende relatie aanknopen met het oude. Zo wordt de historische gelaagdheid afleesbaar en een bron voor de nieuwe identiteit. Deze aanpak houdt in dat de materiaalkeuzes gemaakt worden op basis van een grondige analyse, evaluatie en inventarisering van de bestaande. De bouwhistorische nota heeft hiertoe een eerste aanzet, maar meer gedetailleerd en diepgaand vooronderzoek is nodig.

De huidige toestand van de gebouwen is nu reeds het resultaat van opeenvolgende transformaties. (Dit is overigens ook, en nog sterker, het geval voor de hele site en ook de stad eromheen.) Dit heeft een impact op de aard en waarde van het erfgoedmateriaal. De bouwhistorische nota geeft het inzicht dat slechts weinig historische elementen zich nog op hun oorspronkelijke plaats bevinden. De meeste werden reeds gedemonteerd en in een andere locatie of samenhang hergebruikt. Andere zijn historisch en waardevol maar werden pas op een latere datum naar hier gebracht. Het bestaan van dit 'tweedehands' erfgoed getuigt op de eerste plaats van hoe men vroeger kostbaar en kostelijk materiaal zo lang mogelijk benutte door een zich voortdurend aanpassend gebruik. Een principe dat vandaag terecht opnieuw aandacht krijgt.

Zoals reeds gezegd vertrekken we ook voor de nieuwe organisatie van de begijnhofwoningen voor een groot deel van de bestaande met de trappen vaak op dezelfde plaats. De 'trappenhuizen' of woningen 1, 4, 7, 10 en 13 zijn allen (m.u.v. woning 10) gebaseerd op de bestaande toestand. Deze ruimtes worden in het faculteitsgebouw collectieve ruimtes en kunnen dus een andere uitstraling krijgen.

Trappen: De oude eikenhouten trappen zijn (naast de lambriseringen) een van de karakteristieke elementen van het interieur. In ons ontwerp vervullen de trappenhuizen een oriënterende rol, ook als evacuatietrapp. Uiteraard moeten ze aan alle huidige eisen voldoen, zoals een aangepaste traphelling en verbeterde brandweerstand (REI 60'). We stellen voor te onderzoeken of het mogelijk en haalbaar is om de oude trappen te demonteren, het waardevolle materiaal te recupereren en aangevuld met nieuw hout een nieuwe trap te bouwen. De oude balusters en lambriseringen zullen (zoals nu) hergebruikt worden in de trappen naar de eerste verdieping, terwijl de verdergaande trappen een meer hedendaagse, abstractere vorm krijgen.

Schouwen: Ook de schouwen zijn ritmerende en kenmerkende elementen, zowel in het interieur als het exterieur. Bepaalde schouwmanthels en boezems zijn waardevol, maar ook hier geldt dat vele al aangepast werden. Schouwen zijn in

essentie functionele elementen, rookgasafvoer, met een esthetische afwerking. We willen ze daarom dus behouden en ze upgraden tot technische schachten, o.a. voor ventilatiekanalen. De schouwmanthels moeten gereinigd en waar nodig gestabiliseerd en aangepast worden. De mantels zijn waar nodig te demonteren en terug te plaatsen. Door op sommige plaatsen de muur tot aan de schouw af te breken komt het als 'vrijstaand object' in de ruimte te staan.

Vloeren: In de meeste gelijkvloerse ruimtes liggen oude Boomse (hergebruikte) tegels in typische terracottakleur met een wisselend patroon van donkergrijze tegels. Op verschillende plaatsen ontbreken ze echter. (Met name in huizen 1, 4, 5, 6 en 10.) Deze tegels kunnen een eigen karakter geven aan de gelijkvloerse studio's, telkens met een eigen patroon. De trappenhuizen krijgen een eigen uitstraling door een nieuwe bevloering (bv. polybeton of gietvloer, met tapijt in de pauzeruimtes), die een spannende relatie aangaat met de (bestaande of op de bestaande situatie geïnspireerde) houten trappen en lambrisering.

De verdiepingvloeren moeten vermoedelijk een nieuwe afwerking krijgen. Vooraf is de precieze opbouw te onderzoeken, en vooral de draagkracht van de betonnen en zeker de houten vloeren (zie verder). Het auditorium vergt hoe dan ook een nieuwe draagvloer. Dit betekent dat oude beplanking (bv. in huis 4) moet verwijderd worden. We willen bekijken of we deze kunnen recupereren als accentvloer.

De huidige onderzijden, van houten maar ook betonnen vloeren, vallen op door het balkenritme. Voor nieuw, lichte vloeren kan dit misschien worden doorgetrokken in de moderne versie van een staalplaatbetonvloer. De mooi gestucte plafonds van huizen 12 en 13 worden behouden.

Daken: De meeste kapspanten zijn van recentere datum maar ze zijn wel gemaakt op de oude wijze en hierdoor karaktervol. Steeds volgens hetzelfde principe willen we de spanten zo veel mogelijk behouden, mits waar nodig een aanpassing (onder meer om de ruimte te vrijwaren of functioneel bruikbaar te maken).

De dakopbouw moet volledig vernieuwd worden, en hiervoor willen we onderzoeken of we kunnen werken met geprefabriceerde dakpanelen, wat gunstiger zou zijn.

Om de zolderruimtes van licht te voorzien introduceren we opnieuw dakkapellen, in het ritme van de gevelramen, maar wel met een vereenvoudigde dakvorm.

Buitenschrijnwerk: De bestaande houten ramen moeten grondig geëvalueerd worden in het vooronderzoek. Het behoud van de glas-in-loodvulling is om bouwfysische en energetische redenen niet aan te raden. We stellen dan ook voor dit te vervangen door isolerend monumentenglas met een geschikte, fijne onderverdeling.

Kelders: De kelder in het hoekgebouw bevat momenteel het teller- en stooklokaal, en dit willen we zo houden. Daarnaast willen we sterk aanbevelen om de bruikbaarheid van de kelders grondig te onderzoeken, ook deze waartoe de toegang werd afgesloten. Minstens zijn de kelders zeer nuttig als technische leidingschachten, maar mogelijks zijn enkele ook heel waardevol als bergruimte, mits de nodige saneringswerken.

2.2 De tuin en de ruïne | concept stadstuin

'Little sparta is a garden in the traditional sense. It is perhaps not like other modern gardens, but I think other times would have had no difficulty with it.'

Ian Hamilton Finlay

Bij de analyse van de opgave zijn een aantal inhoudelijke aspecten richtinggevend geweest.

- Vanuit de overtuiging dat het Begijnhof een unieke historische ruimte is, hebben we radicaal ingezet op de bestaande, intrinsieke kwaliteiten.
- Dat het om een publieke ruimte gaat, te gebruiken door alle Hasselaars, is evenzeer van belang geweest; het Begijnhof is in onze plannen uitzonderlijk groen, heilzaam, uitnodigend om te verblijven, te studeren, te rusten en te spelen en duurzaam in alle opzichten.
- De historische context is leidend geweest bij het maken van beplantingsvoorstellen en plantkeuzes. Naast duurzaamheid en relatief eenvoudig onderhoud staan botanische of culturele kenmerken steeds in het licht van de bijzondere historische context van de site, de architectuur en het gebruik van de ruimte.

Bestaande kwaliteiten

In de intieme ruimte van het Begijnhof, feitelijk een openbare *hortus conclusus*, treffen we een relatief groot aantal bomen aan met een respectabele leeftijd. De paardenkastanje is wellicht direct na de oorlog geplant want is met een stamomtrek van 2,50 m bijna 80 jaar oud, bijzonder voor een stedelijke context. De verschillende linden zijn iets minder oud, maar enkelen ervan toch al indrukwekkend. Voorts valt de monumentale hemelboom op en eveneens een grote acacia, esdoorn en zekova. Door hun maat bepalen deze bomen nu al het groene karakter van de omsloten tuin. Dat maakt het Hasselts Begijnhof al direct uitzonderlijk.

De kerkruïne is een ander bepalend element. De weelderige begroeiing van klimop en ook blauwe regen benadrukt het aspect tijd en de kracht van spontane groei en doet het vervallen bouwwerk samenvallen met zijn omgeving.

Zowel het bestaande bomenbestand als de ruïne worden in ons ontwerp optimaal gevalideerd. We beschouwen het bestaande bomenbestand als een uniek vertrekpunt voor een stadspark met monumentale bomen – ten opzichte van het nieuw aanplanten van bomen winnen we 40, 50 jaar, of meer – die we minimaal nog 100 jaar zouden doen doorgroeien, of langer... (met name de linde kan nog veel ouder worden). Belangrijke voorwaarde is daarbij een grondige analyse van de bodem, de condities van de bomen en de daarmee samenhangende levensverwachting. In alle geval dienen op basis van deze analyse de groeiplaatsen geoptimaliseerd te worden.

De klimop en blauwe regen op de muren van de kerkruïne worden gehandhaafd, de voormalige abscis wordt ingericht als discrete plaats voor contemplatie door zowel objecten als beplanting. Intimiteit met een sterk historisch narratief, zorgvuldig afgestemd groen, toegankelijk en duurzaam,

dat zijn (bestaande) kwaliteiten die in ons ontwerp volledig worden uitgewerkt en versterkt.

Openbaar domein, proper en nuttig

De publieke ruimte is de afgelopen decennia sterk onder druk komen te staan. De complexiteit van het stedelijk gebied met zijn vaak tegenstrijdige aanspraken – mobiliteit, gezondheid, veiligheid, duurzaamheid, rentabiliteit – heeft een sterke wissel getrokken op traditionele functies van landschap, stad, straat, plein en park. En daarmee zijn klassieke typologieën doorgaans niet meer bruikbaar zonder aanpassingen. In de opgave voor het Begijnhof komt dit helder aan de orde. Er wordt veel meer verlangd dan een park in traditionele zin: "...ruimtelijk scharnierpunt, groene long, aantrekkelijk voor jongeren en gezinnen, met speelprakkels voor kinderen, waar de Hasselaar fier op is en er studenten, kunstenaars en recreanten ontmoet die er studeren, werken of toevallig passeren." Dat alles in de geest van de begijntjes: proper, nuttig en landschappelijk (zodat de typologie van het pleinbegijnhof leesbaar blijft). Een plaats waar de functies beleving, rust en creatie elkaar versterken. Verkeersvrij, maar waar meerdere stromen van bezoekers elkaar ontmoeten, tegelijkertijd een rustpunt, toegankelijk voor iedereen, historisch toegelicht en formeel helder leesbaar, in dialoog met de begijnhuistuintjes en tenslotte, ruimte biedend aan kleinschalige evenementen. Dit lijkt een onmogelijke opgave binnen de beperkte ruimte van de tuin van het Begijnhof. Keuzes lijken noodzakelijk. Maar, door radicaal in te zetten op de genoemde, al aanwezige kwaliteiten en zonder rigide definiëring van functies kan met relatief eenvoudige middelen aan de meeste wensen worden voldaan.

De aanwezige bomen, inclusief de voor deze hof atypische, maar bijzondere taxussen, geven een natuurlijke structuur aan de tuin waarbinnen de wandeling, het spel, de beleving of verrassing in grote mate kan plaatsvinden in elkaar overvloeiende sferen. Het onder de linde studeren, verliefd wandelen achter de ruïne, de dikke stam van de kastanje opmeten, het verstoppertje spelen tussen de taxussen, het picknicken op het centrale veld of het nat maken van wie te dicht bij de waterbak komt; eenvoudige maar zo belangrijke activiteiten die de openbare ruimte kan bieden voor de bewoners van dichtbebouwde stedelijke gebieden. Door de aanwezigheid van de bomen is er direct een sterke beleving van de plek. Daar draagt een uitgelezen selectie van nieuwe relevante soorten voor een (beperkte) struiklaag (bvb. kleinfruit) en vaste planten voor de kruidlaag aan bij. De standplaatsen van alle soorten worden vooral bepaald door de bodem- en lichtisen (en niet door een formele structuur), waardoor ontwikkeling vanzelfsprekend is en weinig onderhoud eist. De tuin wordt intiemer, tegelijk willen we het gevoel van door- en overzicht behouden.

Langsheen de tuinmuur van Z33 voorzien we vegetatie voor de lager liggende, vochtige bodem. Deze verwijst in zekere zin naar de voormalige Nieuwe Demer en begeleidt het pad komende van de Witte Nonnenstraat.

De 'oprit' van kasseien moeten we vervangen om de tuin

beter toegankelijk te maken (i.h.b. voor rolstoelgebruikers). We willen deze wel recupereren en ook wel trachten te behouden op andere plaatsen daar deze halfverharding typisch is voor een Vlaams begijnhof.

De voortuinen worden terug functioneel geactiveerd. Als kader voor de terrassen kan wel nog voorzien worden in potplanten of klimplanten aan de randen of de gevels. Naast het behoud van enkele planten (zoals een moerbijboom) zouden stokrozen hier niet misstaan. Overhangend groen en parasollen tonen een glimp van de voortuinen naar buiten toe.

Historische context, duiding en relatie met beplanting

Verspreid over de site (en eventueel aangevuld met nu op andere plaatsen opgeslagen bijzondere stukken) vinden we verschillende authentieke historische objecten, vaak direct gerelateerd aan het Begijnhof of de religieuze cultuur van de oorspronkelijke bewoners en daterend uit de tijd dat de begijnen nog actief waren. We komen het doodshoofd en de zandloper op verschillende plaatsen tegen, klassieke voorbeelden van *memento mori*. De stalen kruisen, die samen met een aantal grafzerken verwijzen naar een begraafplaats die er al dan niet geweest is, plaatsen we terug tegen de kerkgevel waar ze vroeger stonden. We kunnen de geschiedenis van de site op een subtiele manier tentoon stellen door deze historische objecten te duiden. Door ze bijkomend aan te vullen met discrete, nieuw gemaakte elementen willen we zorg dragen voor een 'arcadische' samenhang.

Alle beplanting daarentegen is van recenter datum en is ook niet typisch voor begijnhoven of soortgelijke kloostertuinen. In enkele gevallen is er wel een prachtige relatie te leggen. Zo lijkt de Hemelboom (*Ailanthus altissima*) bij uitstek een boom die tot de verbeelding zou hebben gesproken van de begijnen. Echter niet alleen de religieuze toewijding of vroomheid bepaalden de identiteit van deze vrouwengemeenschappen. Er zijn talloze verhalen die een niet-liturgische traditie van zang en dans doen vermoeden, om niet te spreken van beschuldigingen van losbandigheid of ketterij. Door beide aspecten, religieuze toewijding en een zekere mate van ondeugd (of ondeugendheid...) als uitgangspunt te nemen voor het beplantingsschema in ons ontwerp, ontstaat als vanzelfsprekend een lichtvoetige botanische wijze van duiding van de site. Want alle beplanting – de typische begijnhofsoorten (waaronder roos, hazelaar, wingerd, taxus, lavendel en medicinale soorten) en de andere nieuw aan te planten species, naast de te handhaven bestaande bomen – dragen zo bij aan de historische en actuele betekenis van de site, (die met zijn nieuwe bestemming ook passend plaats kan bieden aan een opleiding landschapsarchitectuur). Uiteraard niet altijd leesbaar voor de leek, maar door een discrete en poëtische wijze van informatieverstrekking wordt de beleving van het groen duurzaam verbonden met de *genius loci* van dit kleine, unieke stadspark.

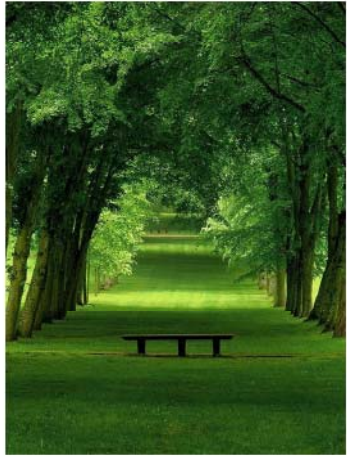
B. Bosschaert, Begijnhof Brugge, 1928

2.2 De tuin en de ruïne | tuinelementen

Het arcadia van Little Sparta

Contemplatie

Stoelen en banken

Spel

Ruïnes

Zachte paden

Memento mori

Fauna

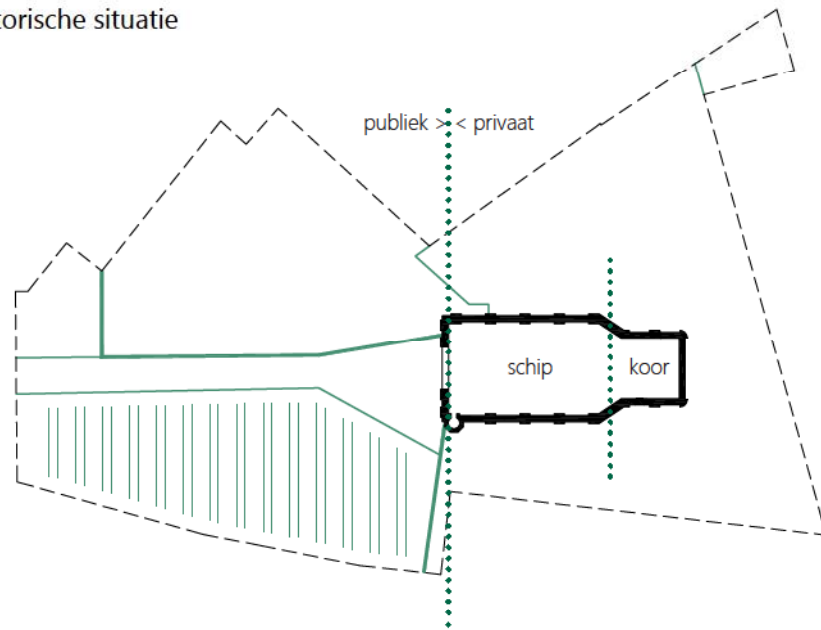

Verharding

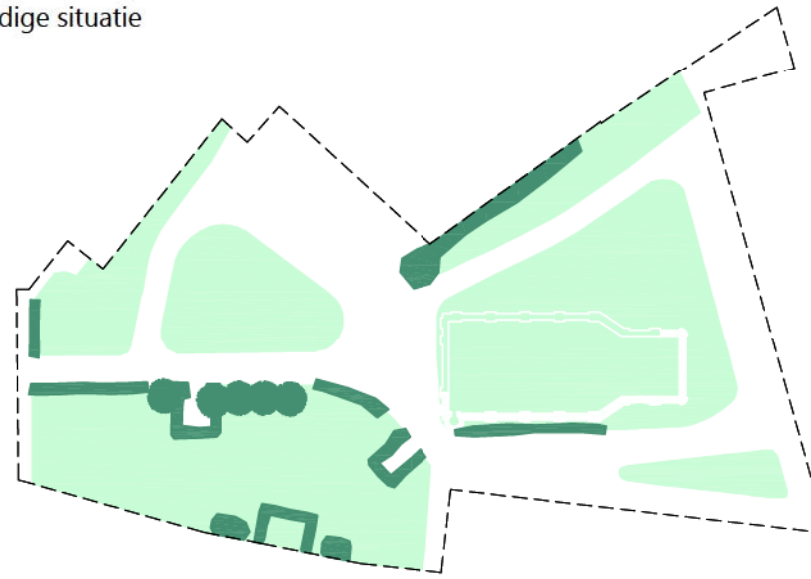
2.2 De tuin en de ruïne | tuinopbouw

Historische situatie

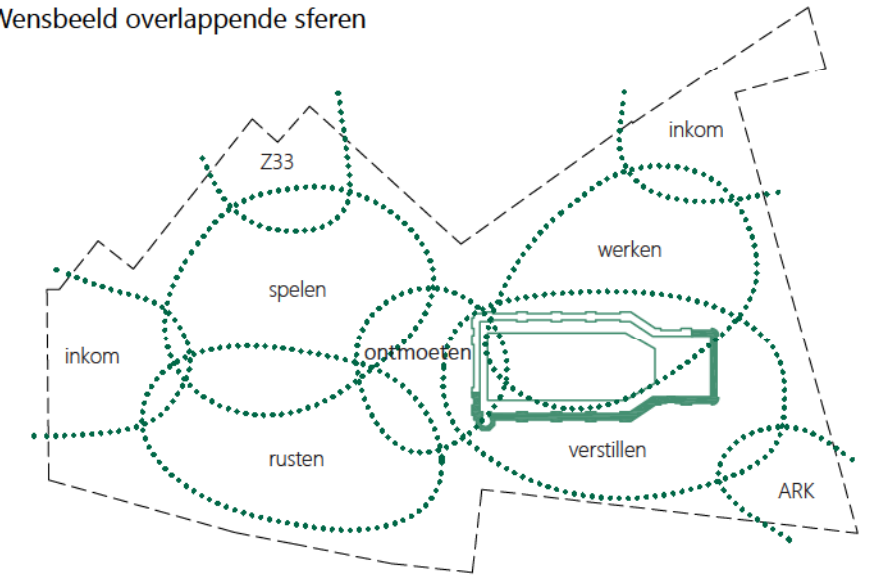
De oude beelden van het Begijnhof tonen een compartimentering en gradiënt van publiek naar privaat die aansluit op het besloten karakter van het begijnenleven. Vanaf het poortgebouw betrad men het Begijnhof via een monumentale as, begeleid door een hoge tuinmuur richting kerk. Aan de rechterkant bevond zich een moestuin. In het zuidelijke verlengde van de voorgevel stond een muur met een private toegang tot de Badderijstraat die het eigenlijke hof afsloot van de buitenwereld. De gradiënt loopt ahw. door in de kerk: het schip vormde de plek waar de omwonenden en de begijnen samenkwamen. Het koor vormde ten slotte het sacrale eindpunt.

Huidige situatie

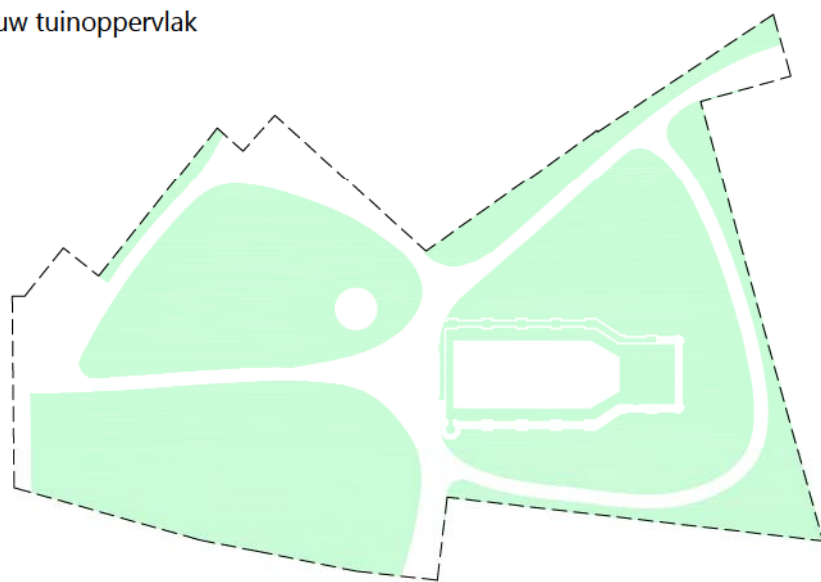
De monumentale as in kasseien is hobbelig en breed. In functie van toegankelijkheid voor rolstoelgebruikers dient deze vervangen te worden. De tuin onder de monumentale bomen heeft een groot grindoppervlak in functie van de toegankelijkheid voor auto's. Het maakt bepaalde delen van de tuin tot restzones met weinig belevingswaarde. Buxusplanten en hagen vormen formele borders langs de paden die eerder scheiden dan verbinden, (met in het bijzonder de afgezonderde zitbanken in de voorste zone). De ruïne en zijn begroeiing met klimop vormen samen met de bomen de meest waardevolle groenelementen en zijn de voornaamste delen die we willen behouden.

Wensbeeld overlappende sferen

De oorspronkelijke gradiënt publiek-privaat zoals beschreven in de historische situatie is nog enigszins voelbaar. We vertalen de historische situatie naar vandaag door de harde grenzen verder los te weken maar tegelijk verschillende plekken te creëren. De muren zijn allang verdwenen. Samen met de groenaanleg suggereren we overlappende sferen. Meer dan in functionele zones vertalen deze (invloeds-) sferen zich als belevingsplekken die op een zachte manier in mekaar overlopen. Naast toegangen onderscheiden we plekken om te rusten, te spelen, te ontmoeten, te werken en te verstillen. De begroeiing kan hiervoor een stimulerend kader vormen zonder deze activiteiten dwingend te laten zijn.

Nieuw tuinoppervlak

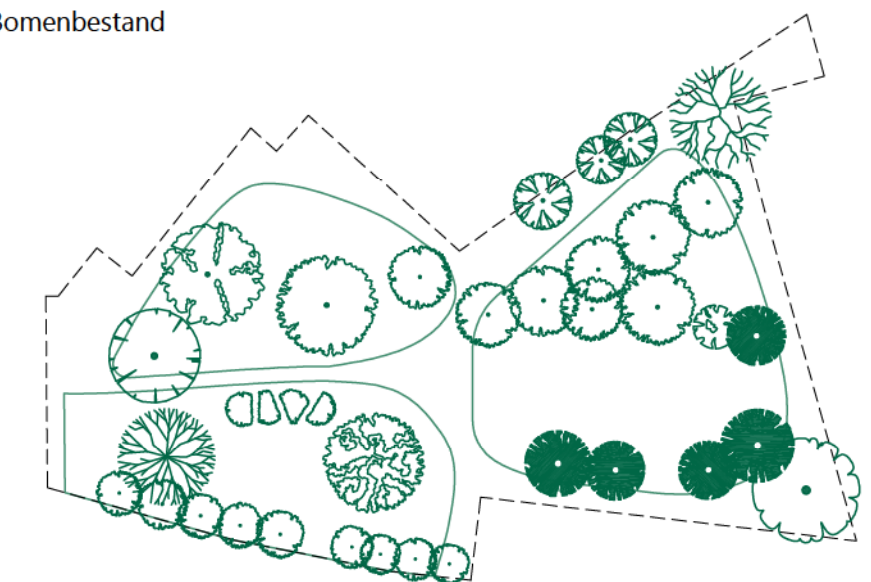
De auto wordt zoveel mogelijk geweerd uit het binnengebied, (muv. brandweerwagens en laad- en losvoertuigen, dit dient verder uitgewerkt worden in overleg). We vergroten de tuinoppervlakte met ca. 25% door de paden te vernauwen. We maken het terrein volledig toegankelijk voor rolstoelgebruikers. Door de lagere aanbouw aan de noordkant van de begijnhofwoningen te verwijderen en een opening te maken naar de Witte Nonnenstraat kunnen we het Begijnhof een tweede ontsluiting geven. Eventueel is een bijkomende ontsluiting via de Badderijstraat ook mogelijk. Dit lijkt op het eerste gezicht echter geen meerwaarde te bieden..

Nieuwe kruidlaag

Een nieuwe kruidlaag met enkele lage struiken omarmt de voornaamste ruimte van de tuin met een vloeiende rand afgeleid van de bouwkundige grenzen. Eerder dan een keurslijf van een strakke of geometrische vorm zorgt deze begroeiing voor een organische en natuurlijk aanvoelende omgeving. De boomspiegels worden op dezelfde manier aangelegd. Aan de hand van opmerkelijke bloemen en planten creëren we een sfeervolle en botanische tuin die toelaat om verschillende plekjes te laten ontstaan terwijl het overzicht op de tuin bewaard kan blijven.

Bomenbestand

Het Begijnhof bevat mooie en monumentale bomen die met zorg in stand gehouden moeten worden. Ze vormen een variërende laag met het meeste leeftijd en maken de tuin nu al tot een aangename plek in de stad. Een Boom Effect Analyse is de eerste stap om te komen tot relevante keuzes mbt. handhaving, snoei of vellen van bomen maar ook om tot een succesvolle en duurzame, onderhoudsvriendelijke beplanting te komen. Ten zuidoosten voegen we enkele notelaars toe om de ruïne in te bedden als een agora of 'open plek in een bos'. Het bomenbestand is de basis voor ons ontwerpvoorstel.

PLATTEGROND

Tuin der Stilte

Vraag de tuinman niet naar een naam
alles maakt deel uit van het geheel
niets heeft behoefte aan faam
enkelingen zijn er al teveel.

Zij nodigt u uit tot zijn
hier hoeft u niets te weten
laat los al uw pijn
hier kunt u alles vergeten.

Zie alles is hier tevreden
er is geen verlangen meer
wakker bestaan in het heden
zie de kleurenpracht zo teer.

Geuren die de bloem ontstijgen
in een dienstbaar geven
geen verlangen terug te krijgen
een obade aan het leven.

Wees nu stil zonder denken
opdat u werkelijk kunt luisteren
naar wat het u wil schenken
hoor het genezend fluisteren.

Ga nu diep naar binnen
naar de stille bron
voorbij onrust der zinnen
daar waar alles begint.

(J. Verduin, in de voortuin die onderhouden wordt
door Lydia Melon sinds 2003)

- Bomenbestand**
1 Witte paardenkastanje
2 Hongaarse zilverlinde
3 Zomerlinde
4 Gewone es
5 Zelkova
6 Taxus baccata
7 Vederesdoorn
8 Hemelboom
9 Gewone notelaar
10 Gewone esdoorn
11 Moerbij
12 Haagbeuk

2.2 De tuin en de ruïne | plantenlijst

Esdoorn (*Acer platanoides*)
Acer betekent vlam van inspiratie. Een esdoorn staat voor een grote betrokkenheid en een sterke gemeenschapszin. De roodpuntige bladeren wijzen alle hoeken van de wereld uit, en doet ons doen denken aan de eigenwijsheid van de begijnen.

Paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*)
De samengestelde, naar-alle-kanten-turende bladeren geven de boom een sierlijk en ornamentaal karakter. De boom die staat voor harmonie, inzicht en trouw, heeft bloemen als kaarsen: een verlichte kathedraal.

Hemelboom (*Ailanthus altissima*)
Monumentaal en onregelmatig, zoals het leven zelf, veroverde deze boom Europa en zijn heilige plaatsen. Zijn zaden rijpen van geelgroen tot oranje-rood; als een vuurboom lijkt hij in de herfst het kwaad van de wereld te torsen. Door natuurbeheerders als een invasieve exoot beschouwd kan hij binnen het onmuurde begijnhof zonder gevaar naar de hemel blijven reiken.

Acacia (*Robinia pseudoacacia*)
Als één van de meest decoratieve bomen in de winter vormt de acacia een mooi geheel met met de bevallige begijnhofarchitectuur. Het parfum van de bloem in de late lente is zintuiglijke poëzie en net voor de linde in bloei gaat, alvast een feestmaal voor de bijen.

Taxus (*Taxus baccata*)
Nederlandse naam: venijnboom, omdat de bessen verleidelijk rood en zoet zijn maar de pitten verraderlijk giftig. Ze groeien traag en leven lang, zoals de begijnen. Het hout werd in de voorchristelijke tijd al gebruikt om er bogen mee te maken, of andere taaie gebruiksvoorwerpen. Volgens sommigen kom je in een andere bewustzijnsstaat als je op een warme dag eronder gaat zitten. Dit in verband met toxische gassen. (Toxisch is niet voor niets afgeleid van taxus...)

Zomerlinde (*Tilia platyphyllos*)
De combinatie van de geur van de beloftevolle bloesem op een warme zomerdag en het gezoem van de haast dronken bijen is altijd weer indrukwekkend. Al sinds mensenheugnis gezien als magische boom vergezelde de linde wel vaker (christelijke) cultusplaatsen. Of er werd onder de dorpslinde recht gesproken. De rustgevendende werking van lindenbloesemthee is geheel in lijn met het karakter van deze linde, die honderden jaren oud kan worden.

Es (*Fraxinus excelsior*)
De zaadjes, goed verborgen nog in zware trossen vleugels, lijken vrije horizons af te wachten, in tegenstelling tot de honkvaste begijnen – contrasten zijn van alle tijden. De es staat bekend als boom van de voorzichtigheid en beschermers tegen gevaar en kwaad. Het hout, taai en elastisch, werd gebruikt voor bijvoorbeeld hamerstelen.

Zelkova (*Zelkova serrata*)
De Zelkova of Japanse iep is pas in 1830 voor het eerst in Europa geïntroduceerd, en wel in de lage landen. Maar met zijn dichte bladerdek biedt de boom op warme dagen verkoelende schaduw en is zo het Begijnhof tot nut. Het oranjegeel tot dieprood herfstkleed maakt de herfst een stuk minder koel.

Het huidige bomenbestand in het Begijnhof wordt zoveel als mogelijk bewaard, verzorgd en versterkt. Groeiplaatsverbetering, zorgvuldige snoei, het vrijmaken van groeiplaatsen door het verwijderen van al het overbodig en storend 'siergroen' zal alle bomen, inclusief de taxussen, hun eigen karakter terug geven en ervoor zorgen dat deze lang en monumentaal kunnen uitgroeien. De belangrijkste zijn hierboven opgelijst.

De nieuw te planten soorten zijn gekozen op grond van relaties met de site. Soms eenvoudigweg door de naam, zoals Roomse kamille, soms ook door de directe relatie met de begijnen. Zo is de bloei van de hazelaar beschreven door de 13e-eeuwse Hadewijch, mystica, taalkunstenaar en waarschijnlijk ook begijn. De hazelaar voorts ook bekend van wichelroede, toverstaf en als symbool van wijsheid, mag niet ontbreken. De jeneverbes, in relatie met het museum, ook niet. Voorts zijn er de rozen, symbool van liefde, reinheid en schoonheid. De egelantier bekend uit de Beatrijs, als schuilplaats waar de minnaar wacht als Beatrijs het klooster ontvlucht. En voorts de Engelwortel, de Heiligenbloem, Roomse kervel, het Lievevroubedstro en de Strokroos, Lavendel, Wilde wingerd en Citroenkruid; zo niet typische begijnhofplanten, dan toch tot de verbeelding sprekend vanwege medicinale of culinaire aspecten, veelal gewone soorten die in vele kloostertuinen te vinden waren, vanwege hun geurige, kleurige, tactiele of heilzame karakter. Zo komen alle zintuigen nadrukkelijk aan bod, letterlijk en figuurlijk. En uiteraard zijn voor alle gekozen soorten geschikte standplaatsen te vinden.

Vrouwenmnatel (*Alchemilla mollis*)
beste vriend voor de vrouwen, mantel van Onze-Lieve-Vrouw

Lievevroubedstro (*Galium odoratum*)
Geurig maken van lakens en kleding, ook om ziekte te weren

Engelwortel (*Angelica archangelica*)
wortels en zaad ingrediënt Chartreuse en Benedictine

Hop (*Humulus lupulus*)
In enkele begijnhoven werd bier gebrouwen

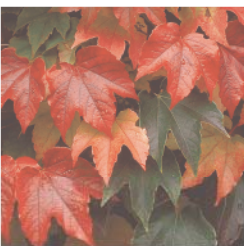
Heiligenbloem (*Santolina viridis*)
heilig, heilzaam

Egelantier (*Rosa rubiginosa*)
hartstochten van voorbijgaande aard: lustbevrediging, zinsbegoocheling, betovering

Daglelie (*Hemerocallis*)
eetbare bloem, lelie symbool reinheid, maagdelijkheid

Wilde wingerd (*Parthenocissus*)
symbool voor de zachtaardige, en het steeds veranderende

Lavendel (*Lavendula*)
geur, kleur, olie, symbool voor vriendschappelijke liefde, typische begijnhofplant

Citroenkruid (*Artemisia abrotanum*)
geurend na tasten, afrodisiacum, de geur van een takje houdt wakker tijdens de preek

Roomse kervel (*Myrrhis odorata*)
zoet geurend

Lelietje van Dalen (*Convallaria majalis*)
zuiverheid, prilheid, oprechtheid en discretie

Roomse kamille (*Chamomilla nobilis*)
heilzaam, kamillethee, troostende en kalmerende werking

Hazelaar (*Corylum avellana*)
Hadewijch, wijsheid, toverstaf, wichelroede

Slaapbol (*Papaver somniferum*)
maanzaad, opium

Stokroos (*Althea rosea*)
In de 16e eeuw wellicht uit Palestina geïmporteerd

Jeneverbes (*Juniperus communis*)
eeuwigheid, jenever, symbool van kuisheid

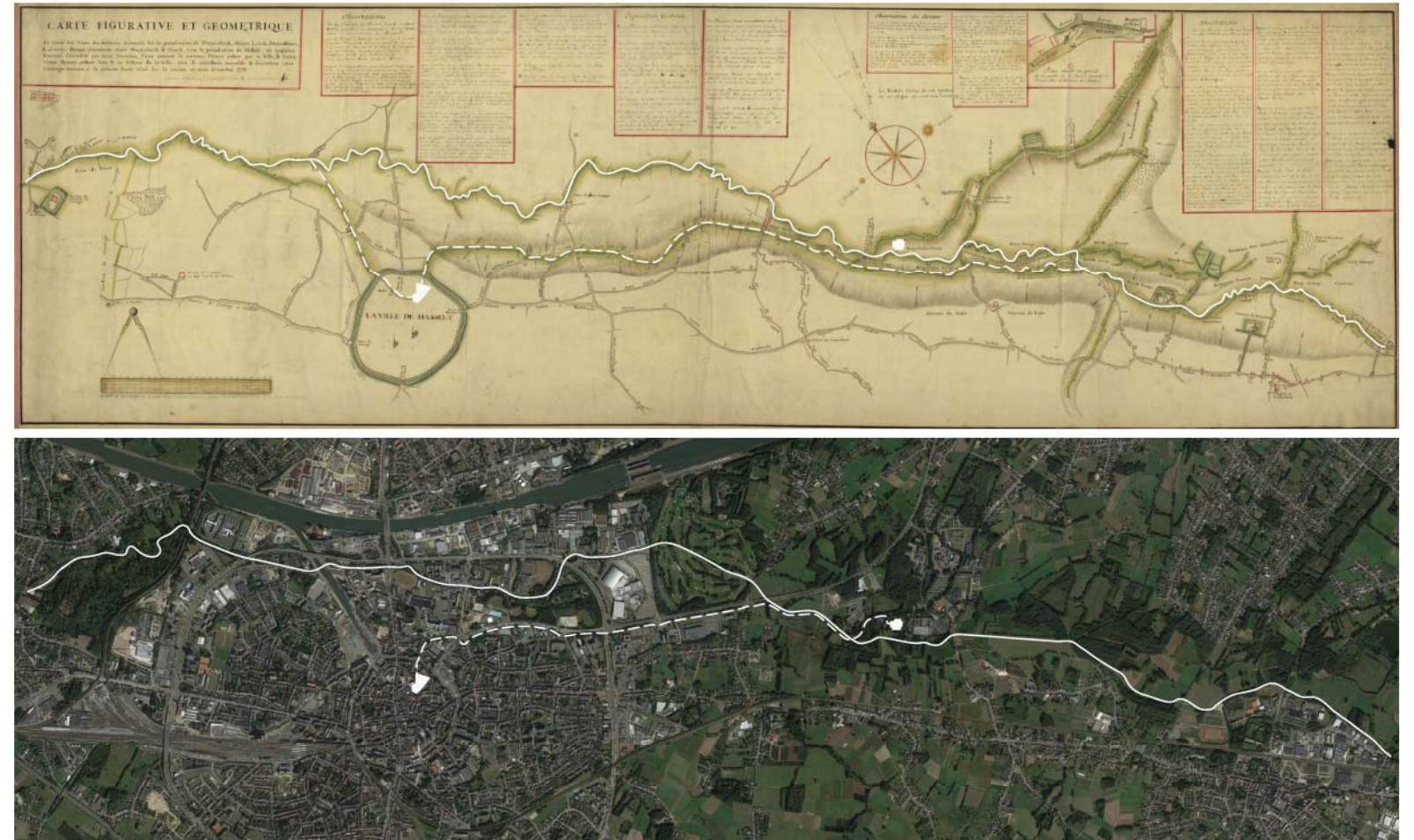
Salie (*Salvia officinalis*)
Betekent heil of redding, koningin van geneeskrachtige kruiden, middel tegen pest, keukenkruid

2.3 De betekenis van de Nieuwe Demer

Vergelijking figuratieve kaart 1778 met luchtfoto: in volle lijn het traject van de Demer, in streeplijn het traject van de Nieuwe Demer boven vs. de fietsverbinding tussen beide campussen onder.

'Afslag' fietspad langs de Demer richting campus Diepenbeek gezien vanaf de Universiteitslaan.

De Demer ontspringt in Ketsingen (ten zuidoosten van Hasselt, in de buurt van Tongeren) en loopt via Bilzen richting Hasselt. Daar passeert ze eerst de campus in Diepenbeek ten zuiden van de Faculteit voor Architectuur en Kunst om om te buigen naar het noorden en de Universiteitslaan te kruisen richting Kapermolenpark en de historische kern van Hasselt (en verder richting Diest en Aarschot). Ze is prominent aanwezig en beeldbepalend in de regionale landschappen van de provincies Limburg en Vlaams-Brabant en deel van het stroomgebied van de Schelde.

De ligging van de historische kern van Hasselt tov. de stroom maakt de voormalige rol van de Nieuwe Demer duidelijk. Ontstaan als aftakking van de Demer (13de eeuw) omwille van te moerassige grond voor nederzettingen, bood ze de stad in aanvulling op de Helbeek meer water. De Nieuwe Demer betrad de stad op een schuchtere manier aan de noordkant. Vandaag is ze als stroom volledig verdwenen. Naast een deel van haar traject zijn nog enkele relictten zichtbaar (zoals bvb. ten zuiden van het golfterrein langs de Universiteitslaan).

De Demer spreekt tot de verbeelding voor stedelijke en regionale planners. Diverse projecten geven de stroom een belangrijke rol als (symbolische) levensader. De stad Diest heeft in 2016 het project voor de heraanleg van de Demer doorheen zijn centrum beëindigd en ontwikkelt samen met

andere gemeenten een woonplan langs de stroom. Het Sigmaphan voorziet in 2018 een natuurlijke ontwikkeling rond de vernieuwde Demervallei. In Hasselt zal de stroom zijn centrale rol terug opnemen in het Kapermolenpark. In het plan van Agence Ter voor de campus te Diepenbeek speelt de Demer een belangrijke rol onder meer in de hydrologische strategie om de buffercapaciteit van het landschap te verhogen. Dezelfde aandacht geldt voor de Nieuwe Demer. Zoals weergegeven in het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan zal zijn traject functioneren als kralenketting van stedelijke projecten, (zie ook hoofdstuk 1 van deze bundel). De verbeelding slaat ook aan op een kleinere schaal: de ingebouwde Paardsdemerkapel in het 1958 gebouw van Z33 wordt geactiveerd door een tunnelconnectie die vertrekt in het binnengebied van het Begijnhof en uitmondt in de kapel. De kapel markeerde historisch gezien het samenvloeien van Helbeek en Nieuwe Demer waar ook de Paardsdemerstraat en de Zuivelmarkt samenkomen. De (gedeeltelijke) herbestemming van het RTT-gebouw aan de overkant opent het bouwblok opnieuw voor het verderzetten van het traject richting Demerstraat (waar een klein beeldje van het Demermanneke staat) en verderop Molenpoort. Het openen van de muur langs de Witte Nonnenstraat vormt de logische schakel voor het vervolledigen van dit traject doorheen het Begijnhof.

De voormalige stroom vormt de noordelijke grens van het Begijnhof. Een activatie lijkt, zoals reeds gezegd, niet meer zinvol. De stroom is volledig verdwenen en zou op een al te kunstmatige manier opnieuw tot leven worden gewekt. (In het vorige hoofdstuk ontwikkelen we de plek in het Begijnhof wel nog voor natte vegetatie. Dit gezien de lage ligging.) De hedendaagse waarde van de Nieuwe Demer zit naar ons gevoel niet in zijn oorspronkelijke rol om de stad van water te voorzien maar veel meer in zijn traject. De symboliek hiervan kan niet verloren gaan voor dit project: zoals ze vroeger als levensader de stad bediende, brengt ze nu de universiteit de stad binnen. Een mooiere metafoor voor deze herbestemming bestaat haast niet. Zijn traject grotendeels verloren langs van de Universiteitslaan, 'ontspringt' ze opnieuw ter plekke van het Koekerellenpad om langs de stapstenen van de nieuwe Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen en de Faculteit Rechten (Oude Gevangenis) de kleine ring over te steken en voor de eerste maal de historische stad te betreden. De universiteit die als het ware een natuurlijke habitat heeft gekregen in de campus te Diepenbeek en dus van oorsprong een landelijke identiteit heeft, krijgt nu een nieuwe, stedelijke rol. De stad Hasselt wordt op deze manier verrijkt tot universitaire stad en wordt bevestigd als hoofdstad van de provincie.

Maar er is meer dan de metaforische of symbolische betekenis. Geheel in de lijn van het plan voor de Eco-campus te Diepenbeek en de initiatieven van de stad en de provincie rond het Kapermolen- of Demerpark heeft het traject het potentieel omgevormd te worden tot fietsverbinding tussen de landelijke en stedelijke campus. Het Begijnhof kan verbonden worden met campus Diepenbeek via de navelstreng van de voormalige Nieuwe Demer. Een fietsverbinding als connectie vertolkt de hedendaagse bezorgdheid rond de ruimtelijke vraagstukken met betrekking tot duurzame mobiliteit (met bvb. de implementatie van een fietsdeelsysteem). Ook de universiteit en in het bijzonder de Faculteit Architectuur en Kunst kan zo een voorbeeld worden voor Vlaanderen.

In dit voorstel schuiven we deze verbinding naar voor als suggestie en willen we wijzen op dit potentieel zonder dit verder diepgaand te onderzoeken. De fietsverbinding is langs de Universiteitslaan reeds aanwezig en volop gebruikt, (met de mooie 'afslag' richting campus parallel met de Demer aan het kruispunt met de Kiezelstraat). Waar het Koekerellenpad eindigt op de kleine ring dient echter een veilige overstek voorzien te worden naar en doorheen het Jeneverplein of de steeg achter de bibliotheek. Naar ons gevoel kan dit echter op een minimale manier geïntroduceerd worden zonder al te grote ingrepen.

